

MARINEBLAD

NUMMER 5 | AUGUSTUS 2021 | JAARGANG 131

KVMO

Internationale maritieme samenwerking

**Joint
Expeditionary
Force**

**Materieellogistiek
in 2035**

**Holslag over
de kerntaken
van de KM**

Inhoud

COLUMNS

- 3 **VOORZITTER KVMO**
- 10 **JONATHAN HOLSLAG**
- 13 **SERGEI BOEKE**
- 20 **THEO BRINKEL**
- 33 **BEREND VAN DE KRAATS**

ACTUEEL / KENNIS

- 4 **JOINT EXPEDITIONARY FORCE**
André van der Kamp en
Stan Oostervink
- 11 **OPINIE: VERVANGING
ONDERZEEBOTEN**
Hennie van Wilgenburg
- 14 **PERSPECTIEF OP DE TOEKOMST
VAN ONZE MATERIEELLOGISTIEK**
Bianca Keers
- 21 **MILITAIR-MARITIEME
INLICHTINGENSAMENWERKING
TUSSEN NEDERLAND EN VS**
Karlijn Hopman-Calis
- 28 **DE OPVANG VAN
GETRAUMATISEERDE NEDERLANDSE
WOII-MILITAIRES**
Hanneke Takken

MENSEN / ACTIVITEITEN

- 27 **JONG**
Maurice Römer
- 34 **KVMO
SCRIPTIEPRIJS
2021**
- 35 **KVMO ZAKEN**
In Memoriam
Afdelingsactiviteiten

VASTE RUBRIEKEN

- 9 **REACTIES**
- 12 **CARTOON**

**Marineblad is een uitgave van
de Koninklijke Vereniging
van Marineofficieren**

ISSN: 0025-3340

Hoofredactie:

KLTZ R.O.P. Pulles EMSD
mw. drs. M.L.G. Lijmbach

Eindredactie

mw. drs. M.L.G. Lijmbach

Artikelencommissie

drs. A.A. Bon, LTZ1 (TD) ing. J.M.T. Bongartz,
KLTZ (LD) mr.dr. M.D. Fink, LTZ1 (TD) F.G.
Marx MSc., LTZ1 (TD) dr. ir. W.L. van Norden,
dr. A.J. van der Peet, LTZ1 dr. R.M. de Ruiter,
KOLMARNIS R.A.J. de Wit

Medewerkers:

mw. drs. Z. Borgeld-Guman, mr. S. Boeke,
prof. dr. T.B.F.M. Brinkel, mw. drs. A. Hoets,
dr. J. Holslag, LTZ1 B. van de Kraats,
KLTZ (TD) H. Boomstra (cartoon)

Adres redactie

Wassenaarseweg 2
2596 CH Den Haag
Tel. 070-383 95 04
marineblad@kvmo.nl
www.kvmo.nl

Vormgeving

Frank de Wit
Tel. 038-455 17 54

Drukwerk

Wilco Art Books
Vanadiumweg 8
3812 PZ Amersfoort

Advertenties

070-383 95 04

Abonnementen

Voor leden van de KVMO is het Marineblad gratis. Informatie over het lidmaatschap van de KVMO staat op: www.kvmo.nl onder 'FAQ'.

Niet-leden betalen € 49,50 (NL) of € 69,50 (buitenland) per jaar.

Copyright Marineblad

Overname van artikelen is enkel toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie en onder uitdrukkelijke vermelding van de bron. Artikelen in het Marineblad vertolken niet noodzakelijk de visie van het hoofdbestuur van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren of van de redactie. De inhoud van artikelen blijft geheel voor verantwoording van de auteur(s). Richtlijnen voor het schrijven en aanleveren van artikelen zijn in te zien op www.kvmo.nl onder 'Marineblad'.

Adreswijziging

Zo tijdig mogelijk schriftelijk doorgeven aan:
Secretariaat KVMO
Antwoordnummer 93244
2509 WB Den Haag
(geen postzegel nodig)
of info@kvmo.nl

Foto cover: Een Wildcat helikopter van de Britse luchtmacht test zijn defensiesysteem. Op de achtergrond destroyer HMS Diamond. Behorend bij het artikel Joint Expeditionary Force op pag. 4 (Lt Cdr Oliver Clark/Royal Navy)

Column

Eind juli mocht ik weer bij de bachelorsdiploma-uitreiking op de Nederlandse Defensie Academie zijn om de KVMO-scriptieprijs uit te reiken. Ieder jaar reikt de KVMO die prijs uit aan een jonge marine-collega die een scriptie heeft geschreven met een link naar de Koninklijke Marine. En die link is best ruim gedefinieerd. Wat ik vooral erg leuk vind, is de diversiteit aan onderwerpen die ieder jaar langskomen; bijvoorbeeld nieuwe technieken en concepten zoals het bevoorraden van marinierseenheden vanaf zee door middel van drones, maar ook langlopende zaken zoals ontwijkmaatregelen van schepen tegen *wake homing* torpedo's (torpedo's die het zog van het doelschip volgen om het aan te vallen). Daarnaast zijn er de nodige scripties die met personeel te maken hebben, zoals die over de balans tussen werk en privé en eentje over of en hoe het mogelijk is om op het KIM mannen en vrouwen gemengd te legeren.

Laatstgenoemde scriptie heeft de KVMO-scriptieprijs gewonnen, niet alleen omdat het een uitstekend uitgevoerd onderzoek is, maar ook vanwege de schoonheid en eenvoud van de oplossing: maak een paar simpele (leef)regels, geef als leidinggevende het goede voorbeeld, houd de vinger aan de pols door met je mensen te praten en doe het gewoon. Het zal ongetwijfeld even wennen zijn, maar het gemengd leven kan gewoon. Vrouwen in uniform, vrouwen aan boord, vrouwen bij de onderzeedienst. Een voor een zaken die ooit, en sommige nog niet eens zo heel lang geleden, nieuw waren en weerstand opriepen. Maar inmiddels de normaalste zaak van de wereld zijn, in ieder geval voor een overgroot deel van de (militaire) populatie. Vaak zijn dit soort veranderingen jarenlang onderwerp van discussie en weinig vooruitgang, totdat iemand het gewoon doet. En die oplossing kan dus soms heel simpel zijn.

Nu weet ik ook wel dat niet ieder probleem een eenvoudige oplossing heeft. En zeker niet de meer ingewikkelde problemen. Hier geldt eerder het adagium: ieder moeilijk probleem heeft een oplossing die snel, eenvoudig en fout is. Het is dus zeker zaak om goed na te denken over oplossingen voor moeilijke problemen. Maar wat je wilt voorkomen is dat je eindeloos nadenkt over oplossingen, zonder daadwerkelijk iets te doen. En ook niet iedere keer proberen hetzelfde te doen wat je altijd al deed. Dan krijg je namelijk wat je altijd al kreeg. De komende tijd liggen er weer, zo niet nog steeds, grote uitdagingen voor ons. Een nieuw loongebouw, P-model, O-model, vernieuwing van de vloot, vullen van met name operationele functies, inlopen van achterstallig onderhoud en zo kan ik nog wel even doorgaan.

Tijd om aan te pakken. Uiteraard na eerst goed nagedacht te hebben. Maar dan ook aan het werk met nieuwe manieren en nieuwe concepten. Gelukkig staan er ook in dit Marineblad de nodige interessante onderwerpen en (uitwerkingen van) concepten, waar we de nodige stappen mee kunnen maken. En ook de jonge collega's die net van de NLDA zijn afgekomen kunnen daar een uitstekende bijdrage aan leveren. Natuurlijk moeten ze ook nog veel leren, maar nu hebben ze een frisse blik en frisse ideeën. Maak daar gebruik van. De mix van ervaring en jeugdig enthousiasme zullen we hard nodig hebben om alle uitdagingen het hoofd te bieden. Maar met die mix zullen we die uitdagingen ook aankunnen, zodat we ervoor kunnen zorgen dat ook de jongelingen een toekomst hebben bij de Koninklijke Marine. Waarlijk een mooie uitdaging voor ons allen!

De KVMO maakt deel uit van de

@Voorzitter_KVMO

Joint Expeditionary Force

Van concept naar operationele capaciteit

(Lt Cdr Oliver Clark/Royal Navy)

Dit artikel gaat over de *Joint Expeditionary Force* (JEF) en haar operationele hoofdkwartier; het *Standing Joint Force Headquarters* (SJFHQ). Beide zijn relatief nieuwe organisaties die (nog) weinig bekendheid hebben. Dit artikel is bedoeld om daarin verandering te brengen. Naast achtergronden, missie en activiteiten van de JEF en het SJFHQ wordt achtereenvolgens ingegaan op hoe het hoofdkwartier wordt ingezet en wat het belang van de JEF is voor Nederland en CZSK.

De JEF is een concept dat gebaseerd is op de militaire bijdrage van tien landen, merendeels NAVO-lidstaten, met snel inzetbare eenheden in tijden van crisis en oorlog. Het idee van deze *force* zag het licht tijdens de NAVO-vergadering in Newport, Wales in september 2014 naar aanleiding van de Russische bezetting van de Krim en militaire inmenging in Oost-Oekraïne. Een gemeenschappelijke zienswijze inzake de grondbeginselen van democratie, het handhaven van mensenrechten en de internationale rechtsorde, alsook de behoefte aan een versterkt veiligheidsbeleid in Noord-Europa liggen ten grondslag aan het besluit de JEF op te richten. Het Verenigd Koninkrijk (VK) is de zogeheten *Framework Nation* (FN), de gehele coalitie bestaat inmiddels uit de *partner nations* (PN) Denemarken, Estland, Finland, Letland, Litouwen, Nederland, Noorwegen en Zweden. Recent heeft

IJsland zich hierbij gevoegd. Bijzonder is dat zowel Finland als Zweden, als niet-NAVO-landen, zich bij de JEF hebben aangesloten. Deelname aan de NAVO is een stap te ver, maar hiermee geven ze wel een signaal af aan Rusland. Nederland besloot destijds, mede gelet op de vergaande maritieme samenwerkingsverbanden met de *Royal Navy* en de *Royal Marines* (bijvoorbeeld in de *UK/NL Amphibious Force*), vooral met maritieme capaciteiten bij te dragen aan de JEF. Snelle besluitvorming en eenheden met een hoge gereedheidsgraad vormen een belangrijk uitgangspunt bij het activeren van deze multinationale strijdmacht, omdat de constructie niet voorziet in een *standing force* zoals de maritieme multinationale NAVO-taakgroepen SNMG1 en 2. Aan de andere kant biedt dit de deelnemende landen flexibiliteit en de mogelijkheid hun positie te (her)overwegen zodra er behoefte blijkt de

JEF te activeren. Dit kan in beginsel op verzoek van een van de betrokken landen, waarbij het VK als FN in welke vorm dan ook een activatie van de JEF politiek en militair steunt.

Na de oprichting van het SJFHQ in 2015, onder meer bedoeld als operationeel hoofdkwartier van de JEF, zijn zowel het hoofdkwartier als de JEF *fully operational capable* (FOC) verklaard in 2018 met de ondertekening van het *Comprehensive Memorandum of Understanding*. Sindsdien is de wereld er bepaald niet stabiel op geworden. De grenzen van het traditionele dreigingsbeeld van conflict en oorlog zijn bovendien verschoven naar een meer hybride vorm van statelijke interactie, waarbij het onderscheid tussen vrede en crisis moeilijker is vast te stellen. Om relevant te blijven zal de nog jonge JEF zich nu al moeten aanpassen aan dit veranderende dreigingsbeeld. Met de toenemende (recente) cyberaanvallen op westerse instituties (vermoedelijk van uit Rusland met de vraag wie ze orkestreert), verspreiding van *fake news*, en nieuwe vormen van *malign influence operations* (het gecoördineerd beïnvloeden van gedragingen, beslissingen en houdingen in een land of regio) wil de JEF zich meer op deze hybride domeinen richten. Dit vereist een nieuwe kijk op benodigde capaciteiten, maar ook een andere manier van coördinatie en aansturing om activiteiten tussen JEF-PN beter te coördineren en op elkaar af te stemmen, óók in tijden dat er (nog) geen sprake is van een crisis.

Wat is de JEF?

Welnu, de JEF brengt militaire capaciteiten van de deelnemende landen samen door nationale activiteiten te coördineren en te bundelen tot één samenhangend geheel. Hiermee is ze een belangrijke steunpilaar van de Europese veiligheid en sterker dan de individuele landen samen, met een pool van snel inzetbare, interoperabele eenheden die gezamenlijk een militaire optie vormen voor de benodigde militaire actie ter de-escalatie van ongeacht welke crisis. Door gebruik te maken van NAVO-concepten en -standaarden is bovendien de interoperabiliteit van de betrokken contingenten gegarandeerd. De JEF kan geïntegreerd worden in grotere internationale eenheden, zoals

die van de NAVO, maar ook Europese (daar heeft Brexit geen invloed op) of bijvoorbeeld in een samenwerkingsverband met een Amerikaans, in dit geval *US European Command*. De JEF is nadrukkelijk geen vervanger van andere organisaties, maar is complementair en coherent met het *NATO Framework Nations Concept*. Het grote verschil met bijvoorbeeld de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie is dat er geen volledige consensus tussen alle PN nodig is; de JEF kan al met twee landen (waaronder het VK als FN) geactiveerd worden. Er bestaat geen vetorecht, landen kiezen voor deelname (of niet). Afhankelijk van de dreiging bepalen de deelnemende landen de *courses of action*, dit kan zijn van sub-unit-niveau tot inzet van een *scalable two-star HQ*. Inzet van de JEF zal altijd geleid worden door het VK, gebruikmakend van het *Standing Joint Force Headquarters* als *command- & control*-onderdeel. Maar ook zonder specifieke JEF-inzet waarbij het SJFHQ wordt geactiveerd zijn er JEF-activiteiten gericht op interoperabiliteit, conceptontwikkeling, strategische communicatie en afschrikking (of een mix van deze).

Wat is het SJFHQ?

Het SJFHQ is het Britse *two-star deployable high readiness* hoofdkwartier in Northwood dat als taak heeft leiding te geven aan snel inzetbare eenheden waaronder de JEF. Het HQ is *joint, multinational* (elk land heeft 1-2 *embedded* stafofficieren) en *interagency* (gericht op *partners across government*) en kent een hoge graad van operationele gereedheid. Landen stellen eenheden beschikbaar zodra de JEF wordt geactiveerd, waarbij het overgrote deel aan slagkracht Brits is. De SJFHQ Group beschikt daarnaast over twee *one star*-elementen; een logistieke- en een zeer snel inzetbare component gespecialiseerd in *non-combattant evacuation operations* (NEO), *operational liaison and reconnaissance* en *emergency relief*. Deze onderdelen hebben samen met het *two star*-SJFHQ voornamelijk een Britse taak, de JEF-taak is een onderdeel van het gehele takenpakket van SJFHQ. Hetzelfde geldt voor een eventuele inzet met Franse strijdkrachten, onder het *combined* JEF-concept (ondanks de naam, niet gerelateerd aan JEF). In de praktijk betekent dit dat het SJFHQ een ambitieus oefen- en trainingsprogramma doorloopt waarbij zowel nationale- als internationale belangen moeten worden gediend.

Training en inzet van JEF & SJFHQ

De JEF beschikt niet over permanente eenheden; landen stellen capaciteit beschikbaar voor een eventuele JEF-inzet. Eenheden worden nationaal gereedgesteld. Hierbij bestaat de optie activiteiten waar PN aan deelnemen te labelen als JEF-activiteit. Het SJFHQ heeft een eigen driejaarlijkse oefencyclus. Oefeningen op tactisch niveau worden afgewisseld met die op een meer complexere *tier 3 joint operational level*. De oefeningen zijn complex en kapitaalintensief waardoor het trainen met manoeuvre-eenheden in de vorm van een LIVEX (nog) weinig plaatsvindt. Wel worden stafofficieren en onderdelen van het SJFHQ toegevoegd aan bestaande nationale, Amerikaanse en NAVO-oefeningen.

Snelle besluitvorming en snel inzetbare eenheden zijn uitgangspunt van de multinationale strijdmacht JEF (UK Ministry of Defence)

De JEF legt de nadruk op de *High North* en *Baltic Sea Region*, maar andere regio's zijn daarmee niet van tafel (UK Ministry of Defence)

De JEF en het SJFHQ zijn ingericht om effecten in het gehele geweldsspectrum te kunnen sorteren. Van strategische communicatie, *counter-hybrid*- en cyberoperaties tot traditionele oorlogvoering in het hoogste geweldsspectrum. Daartoe bezitten ze capaciteiten in alle vijf domeinen: maritiem, land, lucht, *space* en cyber. In een wereld die steeds meer gericht is op voortdurende strategische competitie, zowel op militair als economisch vlak, waarin beeld en werkelijkheid, cyber en onconventionele oorlogvoering, statelijke en interstatelijke conflicten voortdurend en in toenemende mate met elkaar verweven raken, zijn nieuwe en andere capaciteiten nodig die als onderdeel van een *whole of government approach* het hoofd moeten bieden. In dit grijze gebied (*grey zone*) zoekt ook het SJFHQ naar de juiste samenstelling om effectief *below the threshold of war* te kunnen opereren. In 2019 besloten de JEF-*chiefs of Defence Staff* dat de geografische focus van de JEF vooralsnog is gericht op de *High North* (HN) en de *Baltic Sea Region* (BSR) om een eventuele Russische dreiging het hoofd te kunnen bieden. Het SJFHQ heeft hiertoe het afgelopen jaar een drietal *operational studies* uitgevoerd (zie volgende paragraaf) die de basis vormen voor een vernieuwd *concept of operations* in die regio.

Een van de oefeningen waar het SJFHQ en individuele PN in 2020 aan hebben deelgenomen was de oefening JOINT QUEST, een experimenteel en innovatief event gericht op *information advantage* (IA), cyber- en *counter-hybrid*-operaties, *target audience analyses* (TAA) en de *multi-domain integration* (MDI). Vanuit Nederland hebben het Defensie Cyber Commando (DCC) en de Counter Hybrid Unit hieraan deelgenomen.

Een gezamenlijke inzet van de JEF als *integrated force* heeft tot op heden (nog) niet plaatsgevonden. Wel heeft het SJFHQ in 2020 een eerste inzet onder nationale vlag gezien door de leiding te krijgen bij de *UK-response* in de Britse *Overseas Territories* in het Caribisch gebied ter bestrijding van de covid-pandemie aldaar. Gezien de samenwerking en belangen van Frankrijk en Nederland in het Caribisch gebied hebben Britse, Franse en Nederlandse stafofficiëren van het SJFHQ op Martinique een *Military Initiative Coordination Cell* (MI2C) gevormd om de gezamenlijke activiteiten af te stemmen en te coördineren. De MI2C werd gevormd door delegaties vanuit Frankrijk, Nederland en het VK, later aangevuld met Canadese en Amerikaanse stafofficiëren. De scribenten van dit artikel zijn er nauw bij betrokken en ingezet geweest. KTZ André van der Kamp heeft twee maanden lang de Britse delegatie van de MI2C geleid vanwege zijn ervaringen in het gebied bij eerdere humanitaire missies en de bestaande contacten met CZMCARIB. Zowel de Franse en beide Nederlandse officieren van het SJFHQ konden de Britten goed assisteren met hun lokale kennis. Het Verenigd Koninkrijk heeft geen steunpunten in het Caribisch gebied zoals Frankrijk en Nederland. Het mag duidelijk zijn dat de samenwerking met CZMCARIB en de Franse commandant op Martinique van het begin tot het eind uitstekend is verlopen. Het MI2C was twee maanden operationeel en kan indien nodig opnieuw geactiveerd worden (ook als coördinatiemiddel voor het orkaanseizoen).

JEF-governance

Op bestuurlijk niveau wordt de JEF aangestuurd door de ministers van Defensie en *chiefs of Defence Staff* van alle

PN. Beide komen (afzonderlijk) tweejaarlijks bijeen. Om aan diverse *lines of development* inhoud te geven zijn meerdere werkgroepen ingericht. Aandachtsgebieden betreffen onder meer *communication & information systems (CIS)*, *intelligence*, *logistics*, *medical* en *strategic effects*, waar onder meer strategische communicatie, cyber- en mediaoperaties onder vallen. Onder de werkgroep JEF Maritime ressorteren twee subwerkgroepen onder Nederlands voorzitterschap vanuit CZSK, te weten *Amphibious Operations* en *Tactical Ballistic Missile Defence*. De werkgroepen proberen zoveel mogelijk aan te sluiten bij gelijksoortige fora in NAVO- of binationaal verband om duplicatie van initiatieven te voorkomen. In Nederland is de directeur Aansturing Operationele Gereedheid belast met het JEF-dossier, ondersteund op beleidsniveau door het directoraat-generaal Beleid. De CDS-organisatie (DOPS) en de krijgsmachtdelen zijn alle vertegenwoordigd in het nationale JEF-dossier, merendeels door deelname aan de diverse werkgroepen.

Operational studies, Policy Direction, Directive & COG

Momenteel worden diverse strategische en operationele beleidsdocumenten uitgewerkt. Afgelopen jaar heeft het SJFHQ, samen met de PN, de *JEF Operational Studies (OS)* uitgewerkt. Deze OS beschrijven de operationele procedures en het raamwerk voor inzet in de beide focusgebieden *High North* en *Baltic Sea region*.

Vanuit het Britse ministerie van Defensie zijn een nieuwe *JEF-Policy Direction* en *JEF-Directive* opgesteld, uiteraard in overleg met de PN. De *Policy Direction* (op 30 juni geratificeerd door de JEF-ministers van Defensie) en *Directive* richten zich op de *JEF-military strategy*, *concept of operations* en *scheme of manoeuvres*. Meer in detail richten de beleidsdocumenten zich op het operationaliseren van de jonge organisatie. Dat betekent een beter begrip van de strategische context waarin de JEF opereert, proactief, reactief en *effects-based* handelen, het verbeteren van de interoperabiliteit en het bewerkstelligen van een geloofwaardige en relevante rol in crises of oorlog. Als laatste heeft het SJFHQ het initiatief genomen tot het oprichten van de *Communications Operations Group (COG)*. Deze groep van strategische communicatie-experts is verantwoordelijk voor de coördinatie van alle mogelijke communicatie-inspanningen van en tussen de JEF-PN. Als uitvloeisel van de COG wordt bijvoorbeeld zogenoemde *malign influence* in de focusgebieden in Noord- en Noordoost-Europa gemonitord.

Oefening JOINT PROTECTOR 21

Het eerdergenoemde vernieuwde *JEF-concept of operations* voor de HN en BSR zal dit jaar worden gevalideerd tijdens een grote *tier 3 niveau command post exercise (CPX)/mission rehearsal exercise (MRX)* door het SJFHQ, in zijn rol als *JEF-combined joint task force headquarters (CJTFHQ)*. Dit hoofdkwartier omvat de kernstaf van SJFHQ aangevuld met individuele *augmentees* van alle PN. Uniek

aan de oefening is dat het scenario voortborduurt op de ingeslagen weg om proactief en collectief antwoorden te vinden op dreigingen in de *grey zone (below the threshold of war)*, gebaseerd op *real-world events*. De recente uitbreiding van Russische infrastructuur en intensivering van activiteiten in met name de arctische regio en de route tussen de Noordelijke IJszee en de zogenaamde

Greenland-Iceland-UK (GIUK)-gap zijn steeds vaker onderwerp van internationale competitie. Deze activiteiten, die vaak onder het mom van 'onderzoek' en als antwoord

op de toenemende dreiging vanuit het Westen worden 'verkocht' (en in het geval van China gericht zijn op grootschalige infrastructurele investeringen als onderdeel van het *Belt and Road Initiative (BRI)*)¹⁾ vragen in toenemende mate om een gepaste en collectieve, maar niet per definitie militaire, reactie om deze grootmachten geen onbeperkte vrijheid te geven hun soevereine claims kracht bij te zetten. Door samen met andere *partners across government (PAG)* op te trekken zal het JEF-CJTFHQ worden uitgedaagd om (inter)nationale en collectieve activiteiten te coördineren en synchroniseren. Deze opzet, die zich nu eens niet richt op een traditionele *road to conflict*, is ook voor het VK een nieuwe ervaring en wordt gezien als een belangrijke testcase voor het toekomstige opereren op *joint* operationeel niveau indachtig het *Integrated Operating Concept (IOpC) 2025*²⁾.

De stappen die zijn gemaakt tijdens oefening JOINT QUEST op de gebieden *multi-domain integration (MDI)*, *cyber*, *hybrid*, *target audience analyses (TAA)* en *information operations (IO)*, worden tijdens oefening JOINT PROTECTOR verder beproefd en uitgewerkt. Dit is een uitgelezen kans voor Nederland en de Koninklijke Marine om zich in deze deelgebieden verder te bekwamen, ook gezien de relatief geringe kennis en ervaring op dit vlak die (mede) wordt onderkend in de *Defensie Visie 2035*.

Wat betekent de JEF voor Nederland en CZSK?

De JEF is opgenomen in de recent uitgebrachte *Defensievisie 2035*. Daarmee is deelname aan de JEF op politiek niveau herbevestigd. Nederland richt zich voornamelijk op het maritieme domein. De historische samenwerking van de *Royal Navy* en de *Royal Marines* met hun counterparts van CZSK ligt hieraan ten grondslag. Een al te sterke fixatie op geografie ambieert Nederland niet, maar het houdt rekening met de overige PN en hun belangen. Inmiddels wordt nu, met instemming van alle *chiefs of Defence*, intensiever nadruk gelegd op de *High North* en *Baltic Sea Region*, waarbij inzet elders in de wereld niet van tafel is. Daarnaast past deze geografische fixatie ook in de verdedigingstaak van met name CZSK van de Noordflank. Voor ons land is het van belang dat de PN zich flexibel opstellen en de NAVO of andersoortige organisaties complementeren. De JEF kan ingezet worden waar andere organisaties door praktische of politieke beperkingen niet geschikt worden bevonden.

De staf van het SJFHQ in Northwood met nationale PN-so voor het opstellen van de Operational Studies (UK Ministry of Defence)

De JEF-PN hebben verschillende oogmerken om zich aan te sluiten bij de JEF. Waar de JEF voor de Baltische staten een 'levensverzekering' biedt tegen de mogelijke dreiging vanuit het Oosten, is voor Nederland het expeditie-karakter en de inzet ten behoeve van humanitaire hulpverlening (in bijvoorbeeld het Caribisch gebied) een belangrijk oogmerk.

De huidige heroriëntatie van de JEF biedt ook (verdere) kansen voor Nederland. Het VK ziet de JEF, zeker nu de Brexit een feit is, als een belangrijke pijler van een toekomstig collectief veiligheidsbeleid, zelfstandig en complementair aan de NAVO. In die context vervult het SJFHQ een cruciale rol bij de doorontwikkeling van de JEF op het joint operationele niveau en wordt de *command-* en *control-*structuur van het HQ gezien als een proeftuin waar nieuwe en innovatieve technologieën samenkomen, aangevuld met *interagency*-expertise die een *whole of government*-benadering ondersteunen. De aandacht voor de *grey zone* (*below the threshold of war*) is relatief nieuw voor Nederland. De eerdergenoemde gebieden MDI, cyber, *hybrid*, TAA en IO hebben een grote aandacht binnen de JEF. Het bijdragen en meedoen aan de nieuwste ontwikkelingen kunnen inzichten verschaffen op weg naar de concretisering van de *Strategische Visie 2035*.

Tot slot

De JEF is voor menigeen een wellicht onbekende 'speler', maar desondanks relevant in tijden waarin machtsblokken hun plek op het wereldtoneel trachten te veroveren of te behouden. Dat gebeurt (vooral nog) niet op de klassieke conventionele manier maar met hybride activiteiten in de *grey zone*. Deelname aan de JEF garandeert Nederland een militair bepalende plek in een geopolitiek snel veranderende wereld en draagt bij aan het internationale veiligheidsbeleid. Een bijkomend voordeel is dat de relatie met het VK ook na de Brexit behouden en wellicht geïntensiveerd wordt.

KTZ drs. A. (André) van der Kamp is ACOS Intelligence en LTKOLMARNs R.S. (Stan) Oostervink is J5-planner bij het SJFHQ.

Noten

- 1 The Belt and Road Initiative is een wereldwijd infrastructuurprogramma van China, gelanceerd in 2013, om te investeren in meer dan 70 landen. De nadruk ligt op verbindingen van en naar China, met name in Azië en Afrika.
- 2 Het *Integrated Operating Concept 2025* is een door het VK recent gepubliceerd raamwerk dat zal leiden tot een fundamentele aanpassing van de rol en inzet van de krijgsmacht in een tijdperk dat wordt gedomineerd door voortdurende competitie in plaats van directe confrontatie.

Reactie op artikel *International Engagement. Een actuele marinerol die meer aandacht in de doctrine verdient* door KTZ drs. H. Warnar, Marineblad nr. 4, 2021.

- 1 NATO's core policies zijn *deterrence and defence, projecting stability en fight against terrorism*.
- 2 NATO's core tasks zijn *collective defence, crisis management en cooperative security*. AJP-3.1 voegt daar impliciet *maritime security* aan toe.
- 3 In NAVO-doctrine worden de volgende tactische activiteiten onderscheiden: *offensive, defensive, enabling en stability*.
- 4 Instructie CDS-1400 Doctrineontwikkeling.
- 5 NAVO onderkent vier campagne-thema's (*operations themes*): *peace-time military engagement, peace support, security en warfighting*.

Reactie auteur

'Hartelijk dank voor de reactie. De schrijver heeft volledig gelijk in de noodzaak tot juiste inbedding in een *joint* context. Mijn indeling past hier overigens prima in. Het uitgangspunt dat ik hanteer zijn de operationele thema's in de NAVO-doctrine zoals bijvoorbeeld verwoord in AJP-01. Zie hieronder een figuur die de relaties laat zien.'

'Met interesse heb ik het artikel van KTZ Warnar gelezen, waarin hij terecht de vinger legt op de tekortkoming van de indelingscriteria in de huidige GMO. Ook de huidige NAVOdoctrine-publicatie *Allied Joint Doctrine for Maritime Operations* (AJP-3.1) biedt onvoldoende aanknopingspunten om de volledige rol van zeestrijdkrachten te kunnen beschrijven.

In het kader van de aankomende revisie van AJP-3.1 heeft Nederland, op aangeven van het *Maritime Warfare Centre* en het *Land Warfare Centre* een voorstel ingediend om de rol van zeestrijdkrachten te beschrijven in relatie tot *NATO's core policies*¹, *NATO's core tasks*² en de indeling naar tactische activiteiten³. Daarmee wordt een betere verankering bereikt van het maritiem optreden binnen de brede geïntegreerde en *joint* benadering. Dit sluit ook beter aan bij het Nederlandse beleid aangaande doctrineontwikkeling⁴, waarbij het adagium "NAVO tenzij" wordt gehanteerd.

De door Warnar beschreven structuur behandelt weliswaar alle aspecten van het maritieme optreden, maar mist de relatie met het *joint* optreden waardoor het risico op *stovepiping* aanzienlijk is. De huidige en toekomstige marineofficier dient zich een bredere kijk eigen te maken op de rol van zeestrijdkrachten dan alleen binnen het eigen maritieme domein. Ook het introduceren van nieuwe termen werkt verwarrend voor partners buiten het maritieme domein. Immers, wat is het verschil tussen *good order at sea* en *international engagement* versus *fight against terrorism* en *projecting stability*? En is *warfighting* meer een campagnethema⁵ dan een operatie? Zijn *good order at sea* en *international engagement* überhaupt wel te classificeren als operaties of geven deze termen meer een strategische functie weer?

De strikte indeling naar *state* en *non-state actors* houdt geen rekening met de vervaging van de grenzen tussen rollen die deze actoren vervullen binnen de huidige strategische omgeving. *Non-state actors* kunnen vandaag de dag invloedrijker zijn dan *state actors*. Vergt dit een andere benadering dan op basis van hun categorisering gebruikelijk zou zijn?

Zolang de voorgestelde structuur onvoldoende antwoord kan geven op bovengenoemde vragen blijft er een ongewenste scheiding tussen maritiem optreden en *joint* optreden, en een gebrek aan overeenstemming binnen het academische debat.'

KLtz R.A. van Vuure
Stafofficier Maritime Warfare, Land Warfare Centre

Figure 2.4 – Relationships between operational themes and the strategic environment

De thema's vormen net als de *Circle of Seapower* een oplopen-de mate van conflict.

Verder kan ik me goed voorstellen dat de cirkel uit het artikel niet zomaar één-op-één is over te nemen in doctrine. De cirkel is de grondslag voor het maritieme krijgskundige onderzoek en onderwijs bij de NLDA en maakt daarin bijvoorbeeld conform deze indeling onderdeel uit van de leerlijn Militaire Operaties van de studie krijgswetenschappen (KW). Het NLDA-bachelor onderwijs is vooral op theorie en de literatuur hierover gebaseerd.

Theorie en doctrine hebben een andere functie. Theorie kan als vertrekpunt helpen om doctrine te ontwikkelen of te begrijpen maar is zelf nog geen doctrine. De maritieme krijgskunde heeft vooral aandacht voor die aspecten of karakteristieken waarin het maritieme optreden verschilt van de andere domeinen. Als deze verschillende karakteristieken niet zouden bestaan zou er ook geen noodzaak zijn voor een KIM of ander domeinenonderwijs. Het onderwijs gebruikt net als de doctrine zoveel mogelijk dezelfde begrippen zoals *coercion* (dwang) en die zijn goed inpasbaar in deze indeling en het *joint* KW-curriculum.

Mogelijk is het *state* versus *non-state actors*-onderscheid niet direct te vertalen in een doctrine. Deze indeling is vooral nuttig bij het verklaren van de handelingen van tegenstanders. Werkelijke verschijningsvormen zullen vaak mengvormen zijn. Toch zijn veel niet-militaire actoren waar Rusland en China gebruik van maken in feite ook *state-actors* in *gray warfare* scenario's.'

KTZ H. Warnar, Saronische Golf, 26 juli 2021

1 AJP-01 F Version 1, figuur 2.4.

Column

‘In de Middellandse Zee krijgen we niet-statelijke dreigingen onder een paraplu van statelijke dreigingen’

Dr. Jonathan Holslag is politicoloog en China-kenner. Hij is onder meer docent Internationale Politiek aan de Vrije Universiteit Brussel.

De missie van de QE, bijgestaan door Zr.Ms. Evertsen, is een belangrijk signaal dat het tijdperk van gesloten zeeën achter ons hoort te liggen. Sommigen vinden de aanwezigheid in de Zuid-Chinese Zee een onnodige uitdaging. Tja, er hebben al Chinese marineschepen dichterbij de Nederlandse kust gevaren.

En dat zal vaker gebeuren. Net zoals de nieuwe Zijderoute, het *Belt and Road Initiative*, de Euraziatische landmassa tot één geopolitiek speelveld maakt, kijken de Euraziatische grootmachten naar de aangrenzende wateren als één continuüm, als een Euraziatische zee van de Noordzee tot de Zuid-Chinese Zee en van de Arctische wateren tot de Indische Oceaan. In die Euraziatische zee willen China en Rusland hun invloed vergroten en de Amerikaanse invloed terugduwen.

Die nieuwe machtspolitiek leidt tot belangrijke dilemma's voor Europese marines en zelfs tot een mogelijk risico op *overstretch* met te grote ambities tegenover te weinig middelen. Het is zinvol om van tijd tot tijd voorbij Malakka te varen, maar de Nederlandse marine moet focussen op drie kerntaken.

Ten eerste moet ze bijdragen aan de veiligheid in en rondom de Middellandse Zee. We staan nog maar aan het begin van een enorme bevolkingsexplosie op de zuidflank. Er komen sowieso meer instabiliteit en grotere migratiestromen aan. Europa's vermogen om dat te beheersen is bepalend voor het veiligheidsgevoel van haar burgers, meer nog dan de onzekerheid in het Oosten. Dat zien we nu al. Voor een deel kunnen we die problemen aanpakken met een combinatie van preventie aan land en sensornetwerken op zee. Maar omdat andere landen de migratiestromen en instabiliteit beschouwen als een drukmiddel ten aanzien van Europa, zullen we *multipurpose* vaartuigen nodig blijven hebben. In de Middellandse Zee krijgen we niet-statelijke dreigingen onder een paraplu van statelijke dreigingen.

Ten tweede moeten we nog meer een antwoord formuleren op de Russische A2AD, *Anti Access/Area Denial*-strategie. Sommigen zijn hier wat sceptisch over, maar recent nog hebben we daar in de Zwarte Zee een heel klein voorproefje van gekregen. Aanwezigheid in de Stille Oceaan is onhaalbaar als we nog niet eens kunnen omgaan met de Russen. Om de machtsbalans met de Russen te herstellen, zullen we vooral moeten reageren op de *missile imbalance*, gekoppeld aan een steeds robuustere *electronic warfare*-capaciteit. We kunnen dat enkel met offensieve afschrikking. Het wordt steeds moeilijker onze schepen te verdedigen, daarom moeten we van een afstand hard kunnen terugslaan. Vuurkracht wordt belangrijk, alsook een zekere redundantie. We moeten kunnen doorgaan, ook na initieel verlies.

Ten derde is het van belang om in onze nabije omgeving meer taken van de Verenigde Staten over te nemen, in *ballistic missile defence*, inlichtingen, *standoff-strikes* en *sub-surface*. Dat is de enige manier om de Amerikanen toe te laten de machtsbalans in het oostelijke deel van Eurazië te helpen herstellen, zonder een machtsvacuüm in het westelijke deel te creëren. Amerika kan niet twee grote conflicten aan. Indien Europa niet meer in staat kan zijn om meer op eigen kracht *high intensity*-conflicten te beheersen, zal het bij oplopende spanningen in het Oosten compleet worden overgeleverd aan de gratie van Rusland en andere regionale mogendheden.

Het is dus goed om de hele Euraziatische Zee in de gaten te houden, maar we zijn vooral verantwoordelijk voor ons eigen hoekje. Kleine marines hebben daartoe vooral *multi-purpose* vaartuigen, fregatten en onderzeeboten nodig, in voldoende aantallen en met voldoende *long-range* vuurkracht. Niets is zeker. De ene dag zijn het skiffs, de andere dag misschien kalibers.

Vervanging onderzeeboten: een fata morgana?

Als voormalig marineofficier uit het korps Administratie volg ik nog steeds de betekenis van Defensie voor Nederland op het gebied van vrede en veiligheid en in het bijzonder de Koninklijke Marine, waar ik ruim 33 jaar in dienst ben geweest.

Ik heb met lede ogen de gevolgen van de jarenlange bezuinigingen op de krijgsmacht waargenomen; heden ten dage kan ze niet meer aan de eisen van gereedheid voldoen. Om het tij te keren wordt er weer mondigesmaat wat geld in Defensie geïnvesteerd. Dit is echter zelfs bij lange na niet genoeg om in 2024 de 2% NAVO-norm te halen. Ook in de nieuwe *Defensievisie 2035* wordt deze norm steeds verder vooruitgeschoven. Het is in ieder geval geen *management by objectives*, maar meer een koers naar mismanagement. Laat ik als voorbeeld de vervanging van de onderzeeboten nemen. Als op hoog politiek niveau het besluit over vervanging van de Walrusklasse blijft worden uitgesteld, wordt de toekomst van onze Nederlandse onderzeedienst een stip op de horizon of ... een fata morgana.

Ik onderken natuurlijk dat vervanging een zeer lang aanbestedingstraject kent teneinde de beste onderzeeboot te laten bouwen bij de beste scheepsbouwer. Het project loopt nu al vele jaren, maar op hoog politiek niveau is er nauwelijks enige voortgang waar te nemen. Het blijft bij het schrijven van Kamerbrieven en voortgangsonderzoeken, omdat het kabinet slechts streeft naar het beste product voor de beste prijs met een zo groot mogelijke betrokkenheid van het Nederlandse bedrijfsleven. De *oneliners* die hierbij worden gebruikt zijn prachtig:

- '...het openstellen van een industriële samen- en werkings-overeenkomst die door EZK in een parallel spoor met de kandidaat-werven wordt uitgewerkt'
- 'De Nederlandse marinebouwsector in brede zin dient op het

gebied van onderzeeboten een zo goed mogelijke positie te verkrijgen in de toeleveringsketen van buitenlandse werven'

- 'Een goede positie als toeleverancier biedt de Nederlandse gouden driehoek de kans om de eigen kennis te vergroten, waarvan Defensie ook weer profiteert.'

Zo te lezen gaat men niet over één nacht ijs en wordt getracht zo zorgvuldig mogelijk te handelen om inderdaad een zeer effectief product te realiseren. Ondertussen doen drie werven hun best om voor Defensie de beste onderzeeboot te kunnen bouwen.

Ten eerste onze Nederlandse scheepsbouwer Damen Shipyards Group, in consortium met de Zweedse werf Saab Kockums, die staat erom bekend zeer degelijke schepen te bouwen waar weinig op af te dingen valt. Ten tweede de Franse Naval Group. Dit staatsbedrijf bouwt wellicht goede schepen, maar je moet afwachten wat ervan terechtkomt als eenmaal de aanbesteding is geschied en het contract is getekend. Als voorbeeld hiervan noem ik Australië, dat twaalf onderzeeboten laat bouwen uit de zogeheten *Attack*-klasse maar waarvan de kosten al ruim zijn verdubbeld ten opzichte van de eerste raming in 2016. De Naval Group ziet pas kans de eerste boot in 2035 aan Australië te leveren. Er gaan in dat land zelf stemmen op het contract met de scheepsbouwer op te zeggen en 10 miljard te investeren in de modernisering van de zes bestaande onderzeeboten. Ten slotte de Duitse scheepswerf Thyssen-Krupp Marine Systems (TKMS). Dit bedrijf probeert nog altijd een voet aan de grond te krijgen om de onderzeeboot te laten bouwen in Nederland, samen met Nederlandse toeleveranciers.

In de zogeheten B-brief (onderzoeksfase, Kamerstuk 34 225, nr. 24) staat dat het kabinet streeft naar het beste product voor de

beste prijs met een zo groot mogelijke betrokkenheid van het Nederlandse bedrijfsleven. Een belangrijk instrument hierbij is het opstellen van een industriële samenwerkingsovereenkomst, die door het ministerie van Economische Zaken in een parallel spoor met de kandidaat-werven wordt uitgewerkt. In deze overeenkomst zullen zowel de kwantiteit als kwaliteit van de industriële activiteiten, in nauwe samenhang met de gewenste graad van strategische autonomie, worden opgenomen. De Nederlandse marinebouwsector in brede zin dient op het gebied van onderzeeboten een zo goed mogelijke positie te verkrijgen in de toeleveringsketens van buitenlandse werven. Een goede positie als toeleverancier biedt de Nederlandse gouden driehoek de kans om de eigen kennis te vergroten, waarvan Defensie ook weer profiteert. De D-fase moet daar meer duidelijkheid over geven.

Deze verwervingsfase schijnt in volle gang te zijn en de DMO (Defensie Materieel Organisatie) is al heel lang in gesprek met de drie werven, waarbij in de beginfase vooral is gesproken over onder andere de eisen en ontwerpen. Omdat het zo lang duurt voor een beslissing wordt genomen rijzen de ontwikkelingskosten voor deze werven de pan uit en worden ze door de traagheid van Defensie zo op hoge kosten gejaagd dat het bijna onfatsoenlijk is er nog enig vertrouwen in te hebben aan wie het bouwen van onderzeeboten wordt gegund. In feite is het een blamage van staatssecretaris van Defensie Barbara Visser, die telkenmale een uitvlucht zoekt om ook de Algemene Rekenkamer te laten onderzoeken of het voor Defensie haalbaar is de vier onderzeeboten te vervangen. Het Duitse TKMS wil, in de geest van *Silicon Valley*, een *Submarine Valley* waar onderzeeboten worden afgebouwd, maar de

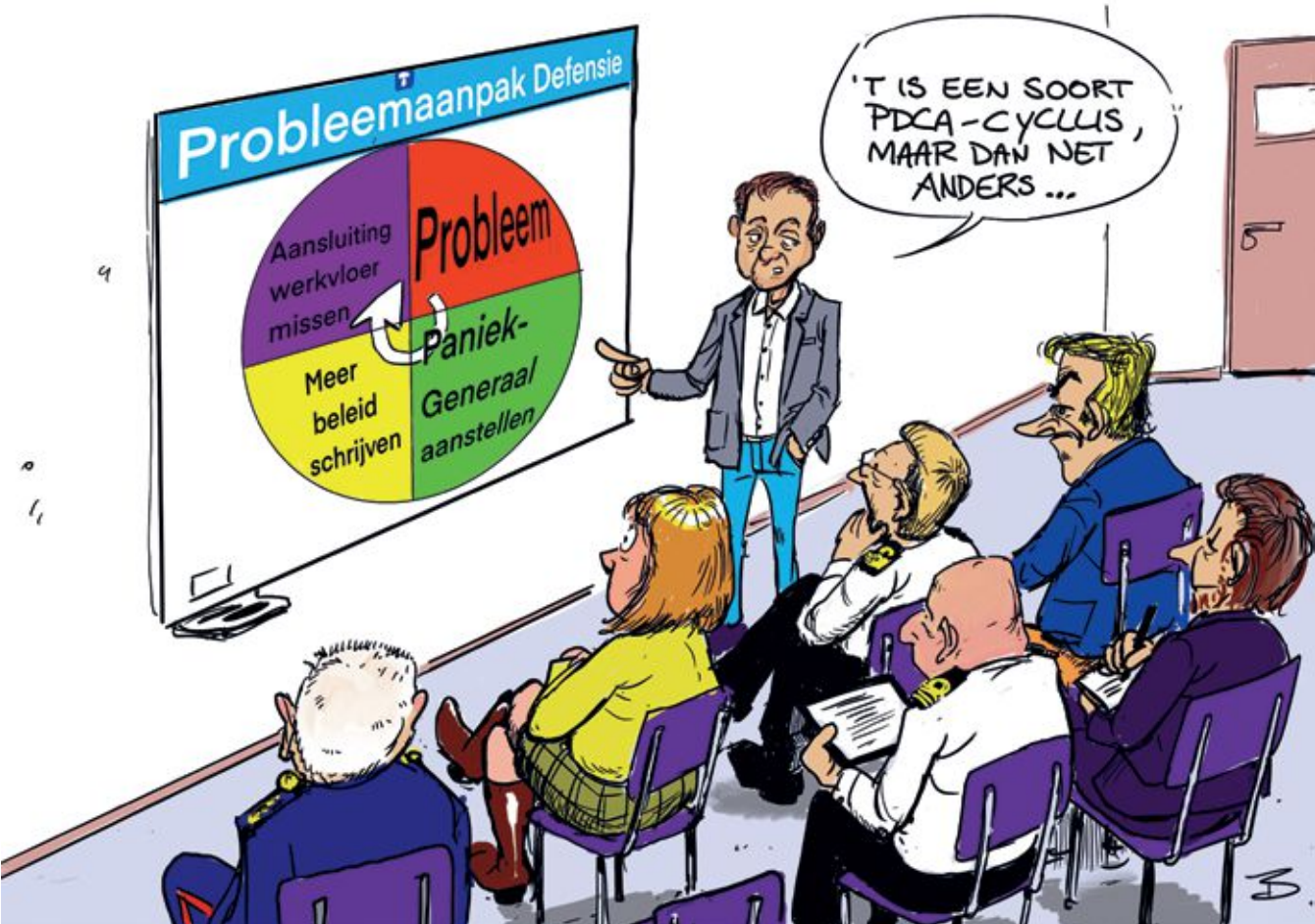
admiraliteit in Den Helder zit daar niet op te wachten. De Franse Naval Group staat erom bekend haar verplichtingen niet na te komen en heeft een Nederlandse partner, scheepswerf Koninklijke IHC, die weinig geoccupeerd is met de bouw van onderzeeboten. Voor Nederland zou de keuze dan ook op Damen Shipyards Group moeten vallen. Die heeft bewezen gedegen oorlogsschepen te kunnen bouwen en bekend te zijn met het Nederlandse bedrijfsleven. Damen zal zich ervan vergewissen dat met de Zweedse scheepsbouwer Saab een gelijkwaardige conventionele onderzeeboot gebouwd kan worden. En laten we eerlijk zijn: het is de beste keuze voor onze veiligheid op en vanuit zee, voor de gouden driehoek en voor de nevenbedrijven in Nederland die hierbij betrokken worden.

Wat let dus onze demissionaire minister of staatssecretaris van Defensie om dit jaar nog een beslissing te nemen en de vervanging van de onderzeeboten te gunnen aan Saab-Damen? Verder uitstel zou wel eens het einde kunnen betekenen voor de Nederlandse onderzeedienst. De huidige vier dieselelektrische onderzeeboten zijn meer dan 30 jaar oud. Rond 2025 zijn ze aan het einde van hun levensduur en zullen dan niet meer operationeel inzetbaar kunnen zijn. Het zal niet meer mogelijk zijn er op grote diepten mee te varen. Immers de drukhuid van de huidige onderzeeboten zal naar mate de jaren verstrijken niet meer voldoen aan de veiligheidseisen van de boot en bemanning.

Dus ja, verder uitstel van een besluit kan ertoe leiden dat vervanging van onze onderzeeboten verwordt tot een fata morgana.

LTZVK20C b.d. H.T. (Hennie) van Wilgenburg

CARTOON

Column

‘Kortom, het blijkt dat andere landen taakspecialisatie helemaal niet zien zitten’

Sergei Boeke is politiek adviseur bij het NAVO-hoofdkwartier JSEC in Duitsland. Hij schrijft op persoonlijke titel.

De discussie over taakspecialisatie laait weer op. Ko Colijn, tien jaar lang columnist voor het Marineblad, deed onlangs nog een duit in het zakje. Hij pleitte voor het opheffen van grote delen van de marine, zodat geïnvesteerd kon worden in de landmacht. Andere landen zouden dan de maritieme taken (inclusief bescherming van de Caribische eilanden) overnemen. Taakspecialisatie heeft een achterliggend, nobel idee. EU-landen besteden namelijk gezamenlijk een kleine € 200 miljard aan Defensie, maar krijgen hier relatief weinig voor terug. Het Europese defensielandschap is enorm versnipperd. Elk land houdt kleine aantallen fregatten, tanks en ander materieel - vaak van verschillende (nationale) fabrikanten - zelf in stand. Voorts beschikt elk land over zijn eigen trainings- en onderhoudsfaciliteiten, en natuurlijk de *overhead* om alles in stand te houden. Stel nou dat landen besluiten om militaire taken in onderling overleg uit te ruilen. Ze specialiseren zich op enkele taken en laten anderen over aan partners. Dit zou een enorme efficiencywinst opleveren, met veel meer gevechtskracht voor hetzelfde geld. Allemaal prachtig in theorie, alleen in de praktijk werkt het niet.

Nederland heeft al ruime ervaring met eenzijdige taakspecialisatie – het afstoten van eigen taken zonder die van anderen over te nemen. Zo zijn bijvoorbeeld zonder afstemming met de NAVO of de EU de maritieme patrouillevliegtoegen en de tanks volledig wegbezuinigd. Die blijken nu hard nodig te zijn en we *leasen* inmiddels tanks van Duitsland. Initiatieven in 2003 om gezamenlijk met onze oosterburen de patrouillevliegtoegen in stand te houden zijn in Den Haag van tafel geveegd. De grootste hindernissen voor wederkerige taakspecialisatie liggen op het politieke vlak. Want het overnemen van een taak van een ander schept verplichtingen. Wie garandeert dat men over de uitbestede taken kan beschikken als het nodig is? Misschien ziet de Tweede Kamer het helemaal niet zitten dat Nederlandse eenheden in een bepaald geval voor een ander worden ingezet. ‘Hier zijn afspraken over te maken’, stelt de voorstander van taakspecialisatie. ‘Jazeker’, antwoordt de scepticus. ‘Kijk maar hoe goed Nederland zijn afspraken nakomt op bijvoorbeeld defensie-uitgaven. Kijk maar naar de divergerende besluiten van Europese hoofdsteden inzake missies in Irak, Libië of Afghanistan. Of vraag aan de Britten of ze ooit de UK/NL *Amphibious Landing Force* wilden inzetten voor een ernstoperatie en wat het antwoord toen was uit Den Haag’. Kortom, het blijkt dat andere landen taakspecialisatie helemaal niet zien zitten. De titel van een interdepartementaal beleidsonderzoek in 2003 vatte het destijds scherp samen: ‘Taakspecialisatie: het schiet niet echt op’. Er is sindsdien weinig veranderd.

Samenwerking tussen krijgsmachten blijft een groot goed, en er kan zeker meer winst worden geboekt door *pooling & sharing*, gezamenlijk ontwerp, aankoop en onderhoud van materieel, en zelfs het verder integreren van eenheden. Maar taakspecialisatie blijft een illusie. Het is een vernuftig argument om uiteindelijk voor een dubbeltje op de eerste rij te zitten en meestal een excuus om verder te bezuinigen. Net zoals het idee van een Europees leger – overigens vaak in één adem genoemd met taakspecialisatie – wordt hierbij het paard achter de wagen gespannen. Het specialiseren in militaire taken betekent impliciet ook het specialiseren in politieke taken. De Tweede Kamer zou niet meer alleen het laatste woord moeten hebben over de inzet van gedeelde taken en de betrokken Nederlandse militairen. De besluitvorming zou logischerwijs gezamenlijk met de taakspecialisatiepartner(s) moeten plaatsvinden of zelfs naar een hoger niveau (Brussel) moeten worden getild. Dit is pas echt een discussie zonder einde; eentje waar eveneens de praktijk het wint van de ideologie.

Perspectief op de toekomst van onze materieellogistiek

De deployment van een AUV (Defensie)

De *Defensievisie 2035* en het *Sailplan 2030* schetsen de ambitie en de defensie-operaties van de toekomst. Maar wat betekenen ze voor de materieellogistiek van het CZSK? Hoe ziet de materieellogistiek er in 2035 uit, voor welke uitdagingen staan we en om welke innovaties vraagt dit alles? Dit artikel schijnt licht op de route naar de toekomst van de materieellogistiek voor het CZSK.

Logistiek komt van het Franse woord *loger* (accommoderen).¹ NATO's definitie van logistiek is: 'The science of planning and carrying out the movement and maintenance of forces.'² Materieellogistiek en personeelslogistiek zijn logistieke functies, waarbij de eerstgenoemde zich binnen Defensie richt op het beschikbaar stellen, beheren en onderhouden van de materiële middelen om eenheden in staat te stellen hun taak uit te voeren. Ze omvat het besturen, beheersen, organiseren en uitvoeren van de goederen- en de daar bijhorende informatiestroom. Van ontwikkeling en inkoop, via de productie- (assortiment, systeembeheer en onderhoud) en distributielogistiek naar de klant (en retour).³ Logistiek is essentieel om operationeel gebruik van militaire materiële middelen te kunnen realiseren en voert te zetten: een verzekerde aanvoer van brandstof, reservedelen, munitie, voeding en geneeskundige goederen naar het oefen- of

inzetgebied en adequaat herstel van *line-replaceable units* (LRUs) zijn kritische factoren voor het succes van een militaire operatie.⁴

Het is goed om ons in dit verband een historisch voorbeeld voor de geest te halen. Toen het Korps Mariniers in 2009 aanzienlijke *freedom of movement* genereerde in *Task Force Uruzgan*, was dat niet alleen een overwinning voor de Nederlandse gevechtstroepen. Het was ook een overwinning voor de materieellogistiek die erin slaagde om binnen enkele maanden het essentiële materieel (zoals gepantserde Viking-voertuigen, persoonlijke wapens, additionele rantsoenen en bivakmaterieel) beschikbaar te krijgen op 5300 km afstand van de thuisbasis. Het is wellicht nuttig een voorbeeld te geven van verlies van strategische waarde als de materieellogistiek niet op orde is: toen Defensie in 2013 SAP invoerde, met als uitdaging

een kennisachterstand bij medewerkers, was die achterstand mede de oorzaak van afnemende leverbetrouwbaarheid van de keten.

De primaire doelstelling van het logistieke proces is tijdig, betaalbare, ononderbroken en uitgebalanceerde middelen ter beschikking stellen aan het operationele proces, ten behoeve van de vervulling van de taakstelling van de krijgsmacht. Alle activiteiten in dit proces moeten hieraan bijdragen en de gebruiker en de omstandigheden waaronder een eenheid opereert staan hierbij centraal. (Lever-) betrouwbaarheid en beschikbaarheid zijn dé prestatie-indicatoren om kwaliteit te leveren voor de *war fighter* van nu en in de toekomst. Maar de wijze van opereren verandert met de tijd.

Toekomstige operaties

De *Interim National Security Strategic Guidance*⁵ van het Amerikaanse ministerie van Defensie, het *Strategic Trends Programme; Future Operating Environment 2035* van het Britse MOD⁶ en de eigen *Strategische Monitor 2021* van Clingendael Institute schetsen een beeld van toekomstige defensieoperaties. In de nieuwe geopolitieke situatie spelen statelijke conflicten een grotere rol. Naast de traditionele operationele domeinen zee, land en lucht neemt de ruimte een steeds prominenter plek in. En in de toekomst wordt uiteraard veelvuldig gebruik gemaakt van internet of informatiesystemen voor de besturing van technologie en bedrijfsvoeringsprocessen. Kenmerkend is het autonoom dan wel *remote* op grotere afstanden en *out of sight* kunnen opereren: *subsea*, *over the horizon* en *above the sky*. Als gevolg hiervan zijn toekomstige operaties meer multidimensioneel.⁷

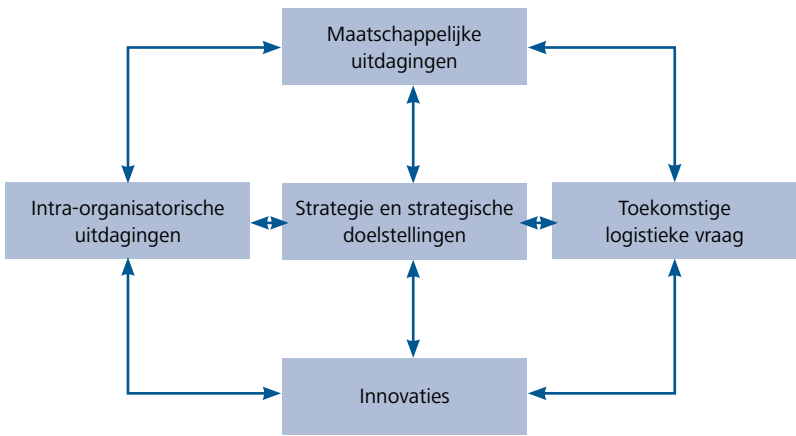
Daar waar historische oorlogen tussen naties werden bepaald op basis van een voortdurend overwicht aan gevechtstroepen op het slagveld, worden de oorlogen van de toekomst met name gevoerd met disruptieve activiteiten gericht op wereldwijde industrieën. Denk aan ontsluiting van grondstoffen, handelsbeperkingen en ict-verstoring met cyberwapens. Onlangs nog maakte een cyberaanval Amerikaanse oliepijpleidingen onbruikbaar. Nederlandse bedrijven, academische ziekenhuizen, dataknooppunten en kennis-

instituten zijn een gewild doelwit voor spionage, sabotage en diefstal van geheimen.⁸ Het (internationaal) opsporen en voorkomen van dergelijke bedreigingen wordt dan ook voor Defensie prioriteit. Voor het CZSK betekent dit onder meer bewaking en beveiliging van de havens en toevielijnen op zee door middel van *Autonomous Underwater Vehicles* (AUVs), sonar-, radar- en satellietssystemen.

Wat zijn hiervan de consequenties voor de materieellogistiek? Hoe moet Defensie in logistiek opzicht inspelen op de toekomst? Welke organisatorische uitdagingen spelen een rol en welke innovaties zijn nodig? Voor een goed begrip is het noodzakelijk eerst een conceptueel strategisch model te introduceren (zie figuur 1). Het model beschrijft hoe het afleiden van een ontwikkelingsstrategie voor een organisatie tot stand komt aan de hand van vier aspecten:

1. toekomstige logistieke vraag,
2. interne uitdagingen waarop de organisatie dient te acteren,
3. maatschappelijke veranderingen waarop ingespeeld moet worden,
4. noodzakelijke innovaties.

Het model wordt gebruikt voor de verdere structuur van dit artikel.

Figuur 1: strategisch model

Testvlucht van een drone vanuit de innovatieafdeling DIB&B (Defensie)

De logistieke vraag in 2035

Logistieke zelfstandigheid

Kenmerkend voor toekomstige operaties is de behoefte aan materiële gereedheid en logistieke zelfstandigheid die een snelle en autonome inzet mogelijk maken. Cruciaal hierbij zijn lokale, genormeerde operationele voorraden waarover een eenheid zelf het beheer voert. Het inrichten van beheer zo dicht mogelijk op het uitvoerend niveau is leidend. De verantwoordelijkheid (en bevoegdheid) over de eigen uitrustingen, en daarmee het 'eigenaarschap' over het eigen product, komt hiermee dicht bij de operatie te liggen (dan nu het geval is). De afgeleide doelstelling hiervan is het creëren van voldoende diepte om de taakstelling te kunnen volbrengen. Hiervoor moeten bevoorrading en onderhoudsprocessen geëcheloniseerd ofwel getrapt worden opgebouwd. Essentieel is een goede basis om de keten op af te kunnen stemmen.

'Het eigenaarschap over het eigen product komt dicht bij de operatie te liggen'

Informatiegestuurde processen

Met de komst van meer autonome systemen en eenheden wordt informatievoorziening meer dan ooit van belang. Informatievoorziening blijft essentieel voor het monitoren van prestaties, het op tijd inspelen op en uitvoeren van activiteiten en het besturen van het integrale logistieke proces. Maar, door een tekort aan vakkundig personeel en de wens van efficiënt onderhoud en bevoorrading, verschuift de focus naar op conditie gebaseerd onderhoud en integraal voorraadbeheer. Data-analyse, *business intelligence* en ketenbestuur worden door middel van *remote diagnostics* vanuit een *maritime operations centre* (onderdeel van het SAIL-plan)⁹ en een *logistics serviceprovider*¹⁰ gedaan. Om snel, efficiënt en foutloos tussen diverse partijen in de keten te kunnen communiceren is het elektronisch uitwisselen van materieellogistieke gegevens essentieel. Informatie moet juist en centraal toegankelijk zijn. Data-analyse voor logistieke planning en besturing is essentieel. Daarom worden in principe alle aanwezige artikelen gecodeerd (met een NSN en SAP-artikelnnummer) en beheerd in één integraal IV-systeem (SAP, eventueel met interfaces). Door logistieke activiteiten goed te registreren en daarmee accurate data te genereren, kunnen vervolgens in de toevoerketen juiste voorraadniveaus worden bepaald en bevoorrading en onderhoudscapaciteit (personeel, reserveonderdelen, transport en financiën) worden gepland.

Interorganisatorische samenwerking

Het vervaardigen en onderhouden van vernieuwende technologie vergt hoogwaardige kennis. Deze kennis is echter vaak schaars en voorbehouden aan de fabrikant van een product. Hierdoor zullen fabrikanten van maritieme systemen steeds vaker ook het onderhoud gaan aanbieden. Externe leveranciers zullen een meer directe rol spelen bij de instandhouding van het materieel bij de eenheden, waardoor het belangrijker wordt om organisatorisch goed samen te werken. Er dient een intensievere samenwerking te komen tussen publieke en private or-

ganisaties, overheidsorganen en bondgenoten. Dit is belangrijk voor zowel het verwerven en instandhouden van materieel als voor strategisch transport (DOKM-maatregel 15). Maar strategische samenwerkingsverbanden zijn ook risicovol door onderlinge afhankelijkheid. Het is daarom belangrijk om strategisch af te wegen hoe ver deze (on-) afhankelijkheid moet gaan. Weloverwogen keuzes zijn

nodig welke (kern)materiële (veiligheids)voorraden en eigen productiecapaciteit (denk aan *additive manufacturing*) moeten worden aangehouden voor het zeker stellen

van beschikbaarheid en instandhoudingsvermogen. Het oriëntatiepunt is hierbij niet *efficiency*, maar voortzettingsvermogen.

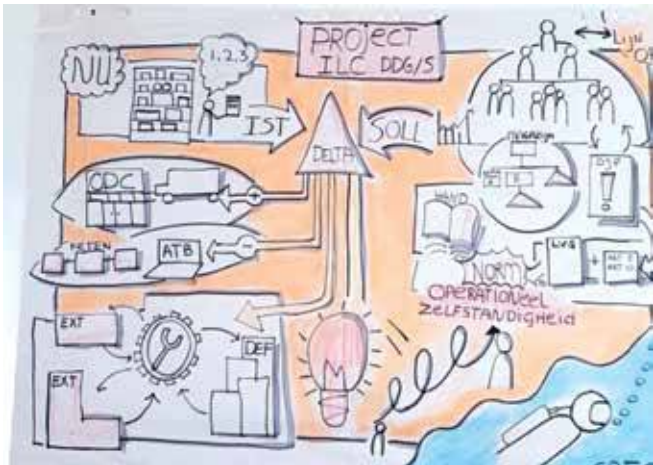
Terwijl het belangrijk is de materieellogistieke organisatie in te richten voor het ondersteunen van toekomstige operaties, hebben we ook te maken met interne en maatschappelijke uitdagingen.

Intraorganisatorische uitdagingen

In het verleden ligt een decennium van bezuinigingen waarin sterk werd gestuurd op *efficiency*. Veel ondersteunende capaciteiten zijn inmiddels gepoold en georganiseerd met centrale *shared services*. Deze hebben geleid tot een verkleining van de krijgsmacht en hebben een negatief effect gehad op de materiële gereedheid. De logistiek wordt echter in steeds grotere mate belangrijk om een betrouwbare bedrijfsvoering te hebben. Door het gebruik van steeds meer informatietechnologie en toenemende integraliteit en complexiteit van technologische systemen zullen enerzijds fabrikanten dicht bij

Rubber filter voor straalpijp, gemaakt met *additive manufacturing* (3D-printer). Niet meer te koop, maar essentieel tegen vervuild water eenmaal gedocked (eigen foto)

Visualisatie DMI-DOPS-project 'Integraal Logistiek Concept voor de DDG&S' ter verbetering van het materieellogistieke proces bij DDG&S i.h.k.v duikveiligheid

onze eenheden gaan zitten. Anderzijds worden productie en afzetmarkten van toeleveranciers mondiaal. Transportafstanden nemen toe en de distributie loopt over meer organisaties, door assortimentsgewijs te werken zelfs intern over meerdere eigen onderdelen (commando's) heen. Dat houdt praktisch in dat het CZSK afhankelijker is geworden en zal blijven van meerdere partijen. Besturing van het materieellogistiek proces is daarmee complexer en het risico op bestuurlijk falen (miscommunicatie en onvoldoende afstemming) is groter. Bovendien zal het moeilijk zijn om beleidsdoelstellingen SMART te concretiseren naar onderliggende niveaus en te operationaliseren in de praktijk.

Maatschappelijke uitdagingen

Het verrichten van logistieke activiteiten moet aan steeds meer prestatiecriteria voldoen. Zo wordt de omgeving veeleisender met betrekking tot veiligheid en de naleving van wet- en regelgeving. Denk aan vervoer en opslag van gevaarlijke stoffen en het verwerven van veilige arbeidsmiddelen. De omgeving en maatschappij worden ook veeleisender op het vlak van duurzame logistiek.

Vanwege de groeiende vraag (door toename van de wereldbevolking) naar schaarser wordende grondstoffen en energiebronnen in combinatie met klimaatverandering, wordt het steeds belangrijker om duurzaam om te gaan met ons materieel. De publieke opinie vraagt om een productieketen met minder emissie, afval en hergebruik van producten, onderdelen en verpakkingen of recycling. Dat vereist dat de productieketen omgevingsinclusief is; activiteiten moeten voor hun realisatie op de publieke eisen worden afgestemd. Dat vraagt om procesinnovatie (denk aan duurzaam inkopen, herdistributie en herstel van goederen) en een daarmee samenhangende sterke samenwerking tussen diverse partijen in de keten. De inkoopprocessen en het assortimentsmanagement worden hierdoor meer kennis- en arbeidsintensief. Kijkend naar de toekomst zal er echter, veroorzaakt door demografische ontwikkelingen in Nederland, een aanhoudende schaarste zijn van een bepaalde arbeidscapaciteit (vak-kennis) en zal de arbeidsdiversiteit toenemen.¹¹ Daarnaast zal de uitstroom van militairen en burgermedewerkers vanwege FLO doorzetten.¹² Dat zet ons voor de uitdaging van kennisbehoud en -ontwikkeling; zorg dragen voor het doeltreffender inzetten van medewerkers en een middel-langetermijnplanning om hun potentieel vorm te geven.

Innovatief inspelen op de toekomst

Ik hoop dat ik u heb kunnen overtuigen dat er voldoende uitdagingen voor de materieellogistieke organisatie in het verschiet liggen. Gelukkig zijn er tal van mogelijkheden om ze het hoofd te bieden in de vorm van innovaties.

Ontsluiting arbeidspotentieel, centrale data en integrale besluitvorming

Om doelmatiger om te gaan met het schaarse personeel, de arbeidsbelasting op een acceptabel niveau te houden en om te bereiken dat '...de bedrijfsprocessen, informatiestromen en activiteiten integraal op elkaar zijn afgestemd'¹³ lijkt een andere arbeidsorganisatie verstandig. Klassieke organisatievormen, zoals functionele structuren, waarin veel overleg en afstemming nodig is tussen afdelingen, moeten plaatsmaken voor nieuwe interne structuren en samenwerkingsvormen tussen organisaties

Figuur 2: Control tower volgens Capgemini¹⁶

ter verbetering van de communicatie.¹⁴ Ook is er extra behoefte om de kennis over veiligheid integraal onderdeel te laten zijn van het materieellogistieke proces. Vanuit gestuurde veelzijdige kennisclusters, geleid aan de hand van een visie in plaats van polderen¹⁵, kunnen integrale concepten, processen en werkwijzen ontstaan gericht en met zicht op het eindresultaat.

De uiteenlopende softwaresystemen (onder meer voor beheer van keurings- en onderhoudscertificaten) dienen met het oogmerk op eenvoud uit te faseren. Eén softwaresysteem en een centrale regie met experts en IT-specialisten helpt de monitoring, sturing en verbetering van de gezamenlijke inspanning in het materieellogistieke proces. Echter, om de arbeid anders te organiseren is adaptief vermogen benodigd; dat vereist een open mindset en flexibiliteit van bestuurders en werknemers!

Materiële doelmatigheid

Tegelijkertijd vragen onze financiën en een duurzame logistiek om een focus op materiële doelmatigheid. De sleutels voor succes liggen hier in het systematisch nadenken over het creëren van klantwaarde en het beperken van verspillingen. De verdere ontwikkeling van maatschappelijk verantwoord inkopen, integraal voorraadbeheer en een circulair proces is hiervoor belangrijk. Een circulair productieproces maakt dat Defensie minder afhankelijk wordt van haar (toe)leveranciers en grondstoffen uit het buitenland. Maar een circulair proces vraagt ook om zicht op input, gebruik en output van grondstoffen.¹⁷ Hiervoor moet in datageneratie en -analyse worden geïnvesteerd. Voor een hogere benuttingsgraad van productiehulpmiddelen en co-exploitatie van transportmiddelen en infrastructuur, wordt ook geïnvesteerd in het intensiveren van samenwerking met fabrikanten, andere departementen

en bondgenoten. Er komt een verschuiving van zelf bezitten naar samen delen, want een gedeeld object vraagt 50% minder grondstoffen in vergelijking tot enkelvoudig bezit.¹⁸ Complementariteit staat daarbij voorop en voorkomt duplicering. Samenwerking leidt bovendien tot schaalvoordelen, mogelijkheden om gezamenlijke essentiële capaciteiten te behouden en innovatie. Praktisch vergt dit echter een verdere coöperatie bij de aanschaf van materieel op het gebied van financiering,¹⁹ productspecificatie, databaseer en modernisering van de informatiebeveiliging. Daarbij zullen we het denken in zuilen los moeten laten, alleen door samenwerking worden uitdagingen opgelost. Voor het verbeteren van de organisatie ligt de focus op het collectief in plaats van individueel belang of op functionele macht, korte lijntjes houden²⁰ en 'open en eerlijk' met elkaar communiceren²¹. Dit vergt een professionele cultuur, en dat is wellicht de grootste opgave.

Conclusie

Hoe ziet de materieellogistiek er in 2035 uit, voor welke uitdagingen staan we en om welke innovaties vraagt dit alles? Kenmerkend voor toekomstige operaties is de behoefte aan materiële gereedheid en logistieke zelfstandigheid om eenheden snel te kunnen inzetten en autonoom te laten opereren. Het inrichten van beheer zo dicht mogelijk op het uitvoerend niveau is leidend. Eigenaarschap over het eigen product komt zo terug waardoor de basis op orde is en voor de instandhouding voorraad en onderhoud worden afgestemd. Informatievoorziening vanuit de eenheid naar het *centrale operations centrum* vormt een essentieel onderdeel voor integrale procesplanning en -besturing. Toenemende bestuurlijke en technologische complexiteit, een veeleisender omgeving (op gebied van veiligheid en duurzaamheid) en aanhoudende schaarste in arbeidscapaciteit vraagt om een kennisintensieve samenwerking

Inspectie van geëtiketteerde bedrijfsstoffen tijdens de DMI-DB3-pilot van een redistributieproces om de afvalstroom te verminderen (Zr.Ms. Groningen, eigen foto)

tussen organisaties. Traditionele functionele structuren zullen plaatsmaken voor andere arbeidsorganisaties waarin verschillende partijen met uiteenlopende expertises ten behoeve van één product in clusters samenwerken. In het kader van doelmatigheid zullen ook materiële middelen vaker tussen organisaties worden gedeeld. Door samenwerking ontstaan nieuwe inzichten, innovaties, integrale concepten, processen en eenduidige besluitvorming. Centrale regie, sturing en richting geven aan de gezamenlijke inspanning komt hiermee terug. Daar is wel een open *mindset* voor nodig, open en eerlijke communicatie, een focus op het collectief belang, het opgeven van functionele machtsposities en flexibiliteit van medewerkers.

LTZ1 (LD) dr. B.M. (Bianca) Keers is senior supply chain manager bij de DMI/afdeling Maritieme Logistiek. Zij organiseert de integrale verbetering van de logistieke processen en samenwerking tussen diverse onderdelen. In 2017 is ze gepromoveerd aan de Universiteit Twente in alliantiestrategie en vermogen. Deze bijdrage is op verzoek geschreven en vormt een opiniestuk. Ze is tot stand gekomen in samenwerking met prof. dr. P.C. van Fenema (NLDA) en KTZ (LD) J.P.M. van den Broeke. Waarvoor dank.

Noten

- 1 Smith, J.C.D., *Defence Logistics, Enabling and Sustaining Successful Military Operations* (New York, 2018).
- 2 NATO, *Logistics Handbook* (2012).
- 3 Visser H.M., Van Goor A.R., *Werken met logistiek. Supply chain managementn* (Groningen, 2015).

- 4 Ministerie van Defensie, *Nederlandse Defensie Doctrine* (2019).
- 5 Joseph R. Biden jr., *Interim National Security Strategic Guidance* (Washington D.C., 2021).
- 6 UK Ministry of Defense, 'Development, Concepts and Doctrine Centre', in: *Strategic Trends Programma; Future Operating Environment 2035* (2015). Zie: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/646821/20151203-FOE_35_final_v29_web.pdf
- 7 Ministerie van Defensie, *SMART-L radar van marine vindt 'vijandelijke' ballistische raket*, nieuwsbericht, 30-05-2021. Zie: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2021/05/30/smart-l-radar-van-marine-vindt-vijandelijke-ballistische-raket>
- 8 Ministerie van Defensie, *Defensievisie 2035, Vechten voor een veilige toekomst* (2020).
- 9 Commando Zeestrijdkrachten, *Sailplan Commando Zeestrijdkrachten, op weg naar 2030*, (2017).
- 10 Afdeling Maritieme Logistiek (2018). *De koers voor 2019-2023: bundelen van kracht*.
- 11 Sanders et al., 'De toekomstige strijd om goed defensiepersoneel', in: *Militaire Spectator* (2010). Zie: <https://www.militairespectator.nl/sites/default/files/uitgaven/inhoudsopgave/MS%206-2010%20Sanders%20Strijd%20om%20defensiepersoneel.pdf>
- 12 Directie Materiele Instandhouding, *Zonder Onderhoud geen Inzet: DMI op weg naar 2030* (2017).
- 13 Commando Zeestrijdkrachten, *Bedrijfsplan Commando Zeestrijdkrachten 2018/2019-2023* (2017).
- 14 Commando Zeestrijdkrachten, *Bedrijfsplan Commando Zeestrijdkrachten 2018/2019-2023*.
- 15 Zandee, D., *Hoe moet de Nederlandse defensie er in de toekomst uitzien? Het perpetuum mobile van uitstel* (Clingendael Institute, 2020).
- 16 Capgemini, *Control Towers*, zie: www.capgemini.com (juli 2021).
- 17 Planbureau voor de Leefomgeving, *Doelstelling Circulaire Economie 2030, Operationalisering, concretisering en reflectie* (2019).
- 18 Ree, H.J. van, *Het 7R Model voor een Circulaire Economie*, zie: <https://tgthr.nl/7r-model-2/> (2017) geraadpleegd juli 2021.
- 19 Visitatiecommissie Defensie en Veiligheid, *Jaarrapport 2019, Het begin is er maar het is te vroeg om tevreden te zijn* (2019).
- 20 Hoets A., 'Interview met C-ZSK', in: *Marineblad 4* (juli 2021).
- 21 Visitatiecommissie Defensie en Veiligheid, *Ruimte voor veiligheid, Eindrapport 2021* (2021).

ADVERTENTIE

DE MARINECLUB

AGENDA NAJAAR 2021

ZATERDAG 2 OKTOBER van 16:00-20:00 uur
BOURGONDISCH HERFST FESTIVAL €32.50 p.p. (FOOD&WELKOMSTDRANKJE)

ZATERDAG 6 NOVEMBER 18:30 UUR INLOOP
WILDAVOND
€ 36,- 4 GANGEN MENU / € 41,- 5 GANGEN MENU

ZATERDAG 13 NOVEMBER 18:30 UUR INLOOP
WILDAVOND MET MUZIEK (INDIEN MOGELIJK)
€ 36,- 4 GANGEN MENU / € 41,- 5 GANGEN MENU

WOENSDAG 17 NOVEMBER
WILDAVOND
€ 32,- 3 GANGEN MENU /
€ 36,- 4 GANGEN MENU / € 41,- 5 GANGEN MENU

ZATERDAG 20 NOVEMBER 18:30 UUR INLOOP
WILDAVOND MET MUZIEK (INDIEN MOGELIJK)
€ 36,- 4 GANGEN MENU / € 41,- 5 GANGEN MENU

ZATERDAG 27 NOVEMBER 18:30 UUR INLOOP
WILDAVOND
€ 36,- 4 GANGEN MENU / € 41,- 5 GANGEN MENU

DONDERDAG 16 DECEMBER VANAF 17:00 UUR
ASSAUT MENU €32.50 P.P. (APERITIEF & 3 GANGEN MENU)

VRIJDAG 17 DECEMBER VANAF 17:00 UUR
ASSAUT MENU 32.50 P.P. (APERITIEF & 3 GANGEN MENU)

ZATERDAG 18 INLOOP TUSSEN 18:00-18:30 UUR
GALA KERSTDINER € 59.50 (CHAMPAGNE, 5 GANGEN MENU
EN LIVE MUZIEK INDIEN MOGELIJK)

BLIJF OP DE HOOGTE VAN ONZE NIEUWTJES, ACTIES & EVENEMENTEN
GEEF UW E-MAIL ADRES DOOR VIA MARINECLUB@MINDEF.NL

MEER INFO VIA WWW.MARINE-OFFICIERSCLUB.NL RESERVEREN 0223 614225/657688

Column

‘Het is helemaal niet gek om marineschepen naar een vrouw te vernoemen’

Prof. dr. Theo Brinkel is KVMO hoogleraar Militair-maatschappelijke studies aan de Universiteit Leiden.

Je moet natuurlijk altijd rekening houden met de wispelturigheid van de politiek, maar op een gegeven moment krijgt de Koninklijke Marine toch echt nieuwe onderzeeboten en nieuwe fregatten. Zonder naam kunnen deze vaartuigen het water niet op. Nu weet ik niet in hoeverre die naamgeving allang is vastgelegd, maar het lijkt me een uitgelezen kans om onze oorlogsschepen (weer) een vrouwennaam te geven.

Bij de behandeling van de defensiebegroting in de Tweede Kamer eind vorig jaar werd het punt naar voren gebracht door Tom van den Nieuwenhuijzen van GroenLinks en André Bosman van de VVD. Zij kwamen toen en ook al eerder met twee namen: Jos Gemmeke, naast koningin Wilhelmina de enige vrouw die onderscheiden is met de Militaire Willemsorde, en Francien de Zeeuw, die eerste vrouw die toetrad tot de Marine Vrouwen Afdeling. Mooie voorstellen. Met brede steun nam de Tweede Kamer vervolgens een motie aan, waarin deze wens werd verwoord. Iedereen denkt daarbij aan de twee nieuwe Nederlandse fregatten die op de planning staan. De Tweede Kamer heeft gelijk. Het wordt zo onderhand tijd.

Het is helemaal niet gek om marineschepen naar een vrouw te vernoemen. Voor Nederland is de keuzeruimte wat beperkt, omdat wij nu eenmaal niet veel – en ook steeds minder – oorlogsschepen hebben. De Verenigde Staten heeft met meer dan 400 oorlogsbodems gelegenheid genoeg. Daar zijn acht schepen naar een vrouw vernoemd – valt eigenlijk best tegen dus. Overigens is daar een al wat langere traditie om schepen naar vrouwen te vernoemen, zoals USS Martha Washington, een transportschip dat nog in de Eerste Wereldoorlog is ingezet. De huidige *destroyer* USS Roosevelt is dan weer vernoemd naar zowel president Franklin Delano Roosevelt als diens vrouw Eleanor Roosevelt. En even tussen haakjes: de Amerikaanse *destroyer* met de naam USS The Sullivans draagt de naam van maar liefst vijf broers die omkwamen aan boord van de USS Juneau in de Slag om Guadalcanal.

Andere landen laten ook een mager resultaat zien. Zoals we weten heet een van de twee vliegkampschepen van de Royal British Navy HMS Queen Elizabeth. De mijnenjagers van de Franse marine zijn vernoemd naar sterrenbeelden. De Cassiopée en de Andromède zijn daarvan vrouwenamen uit de Griekse mythologie. Da's makkelijk scoren dus.

Als we de twee nieuwe *anti-submarine warfare*-fregatten als Nederlandse marine een naam willen geven, kunnen we inderdaad denken Jos Gemmeke en Francien de Zeeuw. Maar we kunnen best een stapje verder gaan. Van de twee nieuwe fregatten krijgt Nederland er twee, maar België neemt er ook twee af. Er komen dus vier zusterschepen. Ik zou zeggen: geef deze fregatten in de geest van de Belgisch-Nederlandse samenwerking namen die verwijzen naar de gemeenschappelijke geschiedenis van de Lage Landen. Bijvoorbeeld van staatsvrouwen, die mede aan de wieg stonden van de Belgische en de Nederlandse geschiedenis en staatsvorming: zoals Johanna van Brabant (1322 – 1406; hertogin van Brabant en Limburg), Margaretha van Beieren (1363 – 1423; hertogin van Bourgondië), Jacoba van Beieren (1401 – 1436; gravin van Henegouwen, Holland en Zeeland) of Maria van Bourgondië (1457 – 1482; hertogin van Bourgondië, dochter van Karel de Stoute).

De Nederlandse en Belgische marines werken samen onder één bevel. De Nederlandse Commandant Zeestrijdkrachten is tegelijk Admiraal Benelux. Op de website van Defensie wordt het 'een schoolvoorbeeld van binationale samenwerking' genoemd. Samen ontwikkelen Nederland en België nieuwe fregatten. Hoe mooi is het als die samenwerking ook in de vrouwelijke naamgeving van de schepen bezegeld kan worden.

Militair-maritieme inlichtingensamenwerking tussen Nederland en de Verenigde Staten

Het succesverhaal *Naval Air Station Keflavik* verklaard vanuit Nederlands perspectief

Nederlandse P-3C Orion op NAS Keflavik te midden van vergelijkbare toestellen van de US Navy (NIMH)

In de jaren tachtig maakte de Marine Luchtvaartdienst (MLD) dankzij resultaten van structureel doorgevoerde surveillanceoperaties van een van haar Lockheed Orions op IJsland, indruk op de US Navy (USN). Dit had meer dan voorheen, een grote uitwisseling van inlichtingen tussen beide marines tot gevolg. De vraag ‘Welke factoren maakten deze inlichtingensamenwerking succesvol?’ zou als volgt eenvoudig kunnen worden beantwoord: het tijdens de Koude Oorlog ervaren dreigingsniveau van de Sovjet-Unie was voor Nederland en de VS zodanig hoog, dat elke vorm van samenwerking voor hen opportuun was.

Deze *realpolitike* insteek, een denkwijze uit het zogeheten Realisme, een school binnen de leer der internationale betrekkingen die het vakgebied inlichtingenstudies domineert, lijkt als verklaring echter tekort te schieten. Een bredere, meer uitgewerkte zienswijze en analyse is hier op zijn plaats, iets wat in dit artikel wordt onderbouwd.

Internationale inlichtingensamenwerking

Binnen de inlichtingenstudies is het een onderbelicht onderwerp. Als er al over internationale inlichtingensamenwerking gepubliceerd is, blijkt het vaak een beperkte studie te zijn die zich richt op het hoe en waarom inzake

de totstandkoming van een dergelijke samenwerking. Dit is een veelgehoord kritiekpunt jegens inlichtingenstudies, een euvel dat deels voortkomt uit het beperkte aantal bronnen dat onderzoekers in dezen ter beschikking staat.¹ Dit alles maakt het extra moeilijk tot een diepgaand begrip van het fenomeen succesvolle internationale (militaire) inlichtingenrelatie te komen.

Dit geldt ook voor de inlichtingencoöperatie tussen Nederland en de VS. Weliswaar publiceerden in 1997 Bob de Graaff en Cees Wiebes een goed overzicht van dit samengaan over de jaren 1946-1994,² maar er was minder sprake van een diepgaande analyse van deze relatie.

Zo passeren enkele interessante noties de revue, zoals het gegeven dat Nederlandse officieren directe contacten met hun Amerikaanse *counterparts* van de *United States Office of Naval Intelligence* (ONI) prefereerden boven de *Central Intelligence Agency* (CIA) waar primair zaken mee werd gedaan.³ De auteurs wijdden echter niet uit over dit interpersoonlijke niveau van samenwerking. Het laatste vormt des te meer aanleiding verschillende niveaus binnen deze samenwerking te bestuderen om zo een breder en beter beeld te kunnen krijgen van succesfactoren van internationale inlichtingsamenwerking.

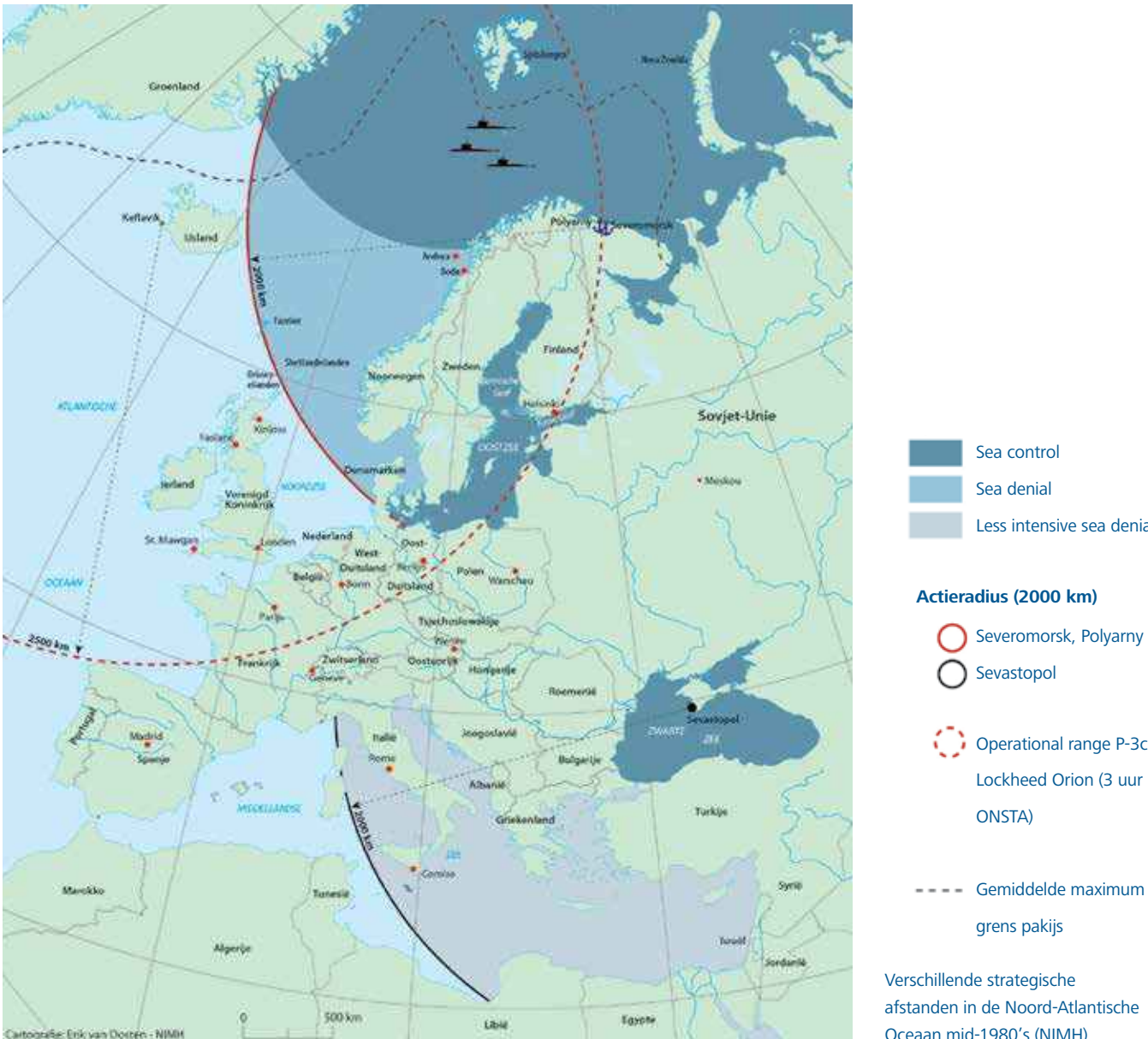
Gelet op het laatstgenoemde richt dit artikel zich op een illustratieve casus onder gebruikmaking van een uitgebreid theoretisch onderzoekraamwerk. Dit raamwerk, afkomstig van Pepijn Tuinier, als promovendus verbonden aan de Nederlandse Defensie Academie en Universiteit Leiden, suggereert inlichtingsamenwerking te benaderen vanuit drie invalshoeken.⁴ Ten eerste dient deze samenwerking onderzocht te worden door haar te zien als een proces in de tijd. Ten tweede dienen zowel on-

derlinge contacten op het niveau van agentschappen als die tussen personen in ogenschouw te worden genomen. Ten derde bieden sociologische aspecten een waardevol perspectief.⁵

De casus: Orions op IJsland

De onderzochte casus betreft als opgemerkt het stationeren in de jaren tachtig van een Nederlandse P-3C-II.5 Lockheed Orion maritiem langeafstand-patrouillevliegtuig op IJsland, meer specifiek het *Naval Air Station* Keflavik (NASKEF). IJsland ligt strategisch tussen Groenland en Noorwegen. Een aantal relatieve ondieptes rondom dit eiland werden door de Sovjetonderzeeboten gebruikt ten behoeve van de navigatie om in de diepere wateren van de Atlantische Oceaan te kunnen komen. Dit maakte NASKEF een strategische uitvalsbasis van waaruit *Anti Submarine Warfare* (ASW) missies gevlogen werden.

Het voordeel van het bestuderen van maritieme surveillanceoperaties in het verdere verleden, is dat er intussen steeds meer informatie over beschikbaar en vrijgegeven is.

Onderzijde romp Nederlandse P-3C Orion met sonobuoy tubes (NIMH)

Toen in 1982 de eerste Orion door de MLD in dienst werd genomen, was het nog uiterst geheim wat de KM-leiding hiermee precies voor ogen had. Tussen 28-30 september 1982 vond de eerste detachering van een Nederlandse Orion op NASKEF plaats.⁶ Tot 1984 volgden meerdere van dit soort korte detacheringen. Toen in dat jaar een MLD-toestel permanent naar IJsseland werd overgebracht, reduceerde de USN haar squadron aldaar met één vliegtuig opdat de Nederlandse stationering niet zou opvallen. Dit was destijds erg belangrijk, omdat de IJsselandse autoriteiten Den Haag nog geen formele toestemming hadden gegeven om structureel eigen militairen op de vliegbasis onder te brengen.⁷ Van Amerikaanse zijde kregen de Nederlanders al vanaf 1982 toegang tot zeer geheime informatie van de USN.⁸

Detectie van Sovjetonderzeeboten

Zonder dergelijke inlichtingen was het namelijk vrijwel zinloos met Orions boven de *High Atlantic* te opereren. Deze informatie was grotendeels beschikbaar dankzij Amerikaanse *Sound Surveillance System* (SOSUS). SOSUS was een passief sonarsysteem bestaande uit een reeks van hydrofoons op de zeebodem met als doel vroegtijdig een betrouwbare waarschuwing van een passerende Sovjet-onderzeeboot te geven, in (in dit geval) de noordelijke Atlantische Oceaan.⁹ Na detectie van een dergelijk vaartuig werd er een Orion op afgestuurd. Voorafgaand aan de vlucht ontving de bemanning zoveel mogelijk informatie zoals de vermoedelijke positie van de boot. Maar, indien voorhanden, werd de Orion *crew* ook inzichten verstrekt over de Sovjet-eenheid zelf zoals de achtergronden van de commandant, alsook hoe hij mogelijk zou reageren

‘Toen in 1982 de eerste Orion door de MLD in dienst werd genomen, was het nog uiterst geheim wat de KM-leiding hiermee precies voor ogen had’

op een sonardetectie en tracking door het patrouillevliegtuig.¹⁰

Daarnaast werd in de loop der tijd informatie over het geluidsprofiel, de ‘akoestische handtekening’, van de onderzeeboten geleverd. Deze informatie kwam zoekoperaties ten goede omdat men zo beter wist op welke frequenties de *sonobuoys* moesten worden afgesteld. Wanneer eenmaal de onderzeeboot was getraceerd door middel van de uitgeworpen *sonobuoys* probeerde de vluchtbemanning allerlei gegevens vast te leggen. Daarna bleef de Orion *on-task*, de onderzeeboot werd gevolgd door het blijven uitgooien van de boeien, en werd afgelost door een ander patrouillevliegtuig opererend vanaf Keflavik of elders. De MLD was uiterst succesvol in het met Orions detecteren van onderzeeboten van de Rode Vloot. De Nederlanders vlogen bijvoorbeeld in de jaren 1985-1987 12% van alle missies van het betrokken squadron en hadden daarbij een succespercentage van 14,8% wat betreft detectie, wat beduidend meer was dan de Amerikanen.¹¹ De Sovjet-onderzeeboten werden zo lang mogelijk gevolgd. Dit werd gaandeweg moeilijker: de modernisering van de Rode Vloot tot 1990 en hiermee de introductie van stillere en dieper duikende vaartuigen verliep sneller en succesvoller dan NAVO-marines eerder hadden ingeschat.

De stroming: Realisme

Terug naar het eerder aangehaalde begrip (neo)Realisme; een denkstroming binnen de internationale veiligheidsstudies waarin het interstatelijk conflict centraal staat. De aanhangers ervan, de Realisten, hebben de neiging vier standpunten centraal te stellen:

- Politiek vindt plaats binnen en tussen groepen. De belangrijkste groep betreft de natiestaat waarbij de belangrijkste bron van cohesie ervan nationalisme is.
- Wanneer individuen en groepen politiek handelen, zouden ze voornamelijk gedreven worden door eigenbelang. Dit egoïsme is geworteld in de menselijke natuur.
- De aard van de internationale politiek is anarchistisch, ofwel zonder internationale orde, ieder voor zich.
- Deze anarchistische omgeving van de internationale betrekkingen maakt dat staten grotendeels op zoek zijn naar macht en veiligheid.¹²

Het Realisme geeft hiermee een goede verklaring waarom

Nederland en de VS in het midden van de jaren tachtig besloten een vergaande samenwerking aan te gaan wat betreft de detectie van Sovjetonderzeeboten in de *High Atlantic*. Omstreeks 1980 kwamen de VS tot het

inzicht dat de Rode Vloot het niet zozeer gemunt had op de Westerse *Sea Lines of Communications* (SLOCs) in de Noord-Atlantische Oceaan maar een zogenoemde bastion doctrine nabij de eigen thuiswateren en in de Noorse Zee wilde ontplooiën. Op deze wijze konden nucleaire strategische Sovjet-onderzeeboten uitgerust met intercontinentale raketten relatief veilig opereren onder het poolijs.

Nabij en zuidelijker opererende SSNs en oppervlakte-schepen, alsook op het Kola Schiereiland gestationeerde vliegtuigen en SSM en SAM-eenheden, maakten hiermee dat de Sovjets noordelijk van het zogeheten *Greenland-Iceland-United Kingdom* (GIUK)-gap, *sea control* konden uitoefenen ten nadele van NAVO-taakgroepen.¹³

Ook de KM zag aanvang jaren '80 steeds meer in dat het zwaartepunt van haar aandacht de NAVO-noordflank en de Noorse Zee moest zijn. Ze legde daarom de focus op 'totale Atlantisch georiënteerde operaties'. Naast versterking van Noorwegen met mariniers en ondersteuning van Amerikaanse *carrier strike groups* met onderzeeboten en van *Tactical Towed Array Sonar* (TACTAS) voorziene fregatten, betrof het lange afstand patrouillevliegtuigen om SS(B)Ns in hun bastions te traceren en aan te grijpen. Hiermee kon Moskou gedwongen worden eenheden vanaf het centrale landfront in Midden-Europa te spreiden alsook een *spill-over* naar de SLOCS zuidelijk van GIUK voorkomen.¹⁴ Voor overige gespecialiseerde middelen zocht de KM samenwerking met NAVO-partners, veelal de USN en Royal Navy. Zo konden de Orions in oorlogstijd uitgerust worden met Amerikaanse nucleaire dieptebommen.¹⁵

Invalshoek 1: Het proces weggezet in de tijd

De eerste door Tuinier gevolgde benadering inzake het doorgronden van inlichtingsamenwerking, richt zich op het coöperatief gedrag in kwestie. Doel ervan is het gehele proces te kunnen begrijpen en dus niet alleen de specifieke aanleiding voor het tot stand komen van een arrangement tussen twee landen. Daarom volgt hieronder de aanloop naar de beslissing deel te nemen aan de Orion-patrouilles vanaf NASKEF alsook enige activiteiten in de interactiefase van het proces. Dit perspectief biedt namelijk verdere mogelijkheden om de verdieping van de KM-USN inlichtingsamenwerking te verklaren.

Na eerder al in de jaren '50 met geschonken of in bruikleen gegeven VS ASW-materieel te hebben geopereerd volgens grotendeels USN-procedures, ging de KM vanaf de jaren '60 al formele bilaterale of triple arrangementen aan met de Britten en Amerikanen op het gebied van (nucleaire) ASW-operaties, waarbij soms ook Noorwegen en Canada werden betrokken. Deze (geheime) surveillance-operaties werden geleid door de Britse maritieme NAVO *Commander-in-Chief Eastern Atlantic Area* vanuit het hoofdkwartier in het Noord-Londense Northwood.¹⁶ Er was hiermee dus al sprake van een gestage opbouw van vertrouwdschap met elkaars ASW-operaties en procedures en (geclassificeerde) gegevensuitwisseling. Formele nóg diepgaandere bilaterale overeenkomsten tussen de Amerikanen en de Nederlanders lagen uiteindelijk ten grondslag aan de samenwerking in de jaren 80 op IJsland.¹⁷

Gelet op de al bestaande goede band op ASW-vlak met de Britten én de Amerikanen, gaven de Nederlanders de voorkeur aan een trilaterale overeenkomst. De USN wilde uiteindelijk slechts een bilaterale overeenkomst aangaan. Vermoedelijk omdat de VS en de Britten reeds een eigen overeenkomst afgesloten hadden.¹⁸ Door deze overeenkomsten hoopten de betrokken partijen een harmonieuze

samenwerking mogelijk te maken waardoor het mogelijk werd enkele procedures te implementeren.¹⁹ Te denken valt aan de volledige toegang tot bepaalde hoog geclassificeerde gegevens vanaf 1985. In de periode voor de totstandkoming van deze overeenkomsten was er namelijk slechts

sprake van het incidenteel delen van (gefragmenteerde) VS-informatie, zoals SOSUS-data en mogelijke posities van Sovjet-onderzeebotendata. Overigens gold de afspraak dat vergaarde informatie van geallieerde eenheden vernietigd moest worden. Het kwam namelijk voor dat er niet één, maar twee onderzeeboten gevonden werden. Dit bleek dan bijvoorbeeld een USN-eenheid te zijn; posities van VS-vaartuigen werden voorafgaand aan de missie (blijkbaar) niet door de Amerikanen gedeeld.²⁰ In 1985 volgde pas de formele bekendmaking dat Nederland met een Orion vanaf NASKEF opereerde. Wanneer de overeenkomst tussen beide marines geschaad werd door het niet strikt volgen van de overeengekomen procedures, konden de betrokken bemanningsleden van het eiland gestuurd worden.

De VS was toentertijd, alsook nu, een grootmacht op het gebied van inlichtingen, en Nederland slechts een kleine spil; het was een asymmetrische relatie. Dat de KM op de basis in IJsland als volwaardig te informeren en operationele partner werd gezien door de USN, is daarom bijzonder en bood uitzonderlijke kansen voor Nederland. In de inlichtingenliteratuur wordt een asymmetrische inlichtingenrelatie vaak in een kwaad daglicht geplaatst.²¹ Hoewel deze specifieke inlichtingenrelatie tussen de VS en Nederland zeker asymmetrisch was (de USN had bijvoorbeeld het operationele bevel en een breder inzicht in alle posities van eenheden), kon de KM er goed mee leven, want de baten (zoals genoemde toegang tot positie-informatie, inzichten en analyses) ervan waren in die tijd hoger dan de kosten. Als Nederland dit alleen had moeten bewerkstelligen waren de kosten beduidend hoger geweest en de baten waarschijnlijk gelijk. Bovendien kon met het delen van hooggewaardeerde Nederlandse analyses van door MLD-Orions aangedragen ACINT-gegevens, de unieke relatie met de VS worden bestendigd.²²

Invalshoek 2: Het organisatorisch- en interpersoonlijke niveau van samenwerking

Deze invalshoek richt zich op institutionele structuren die voortkomen uit samenwerking zoals comités en secretariaten. Binnen deze structuren vindt interactie plaats tussen

'Het MLD-personeel integreerde snel binnen de bestaande Amerikaanse marine-organisatie op Keflavik'(NIMH)

formele groepen maar ook informele groepen en personen.²³

De KM en USN opereerden in NAVO-verband, al sinds het begin van de jaren 50 steeds meer samen. Echter speelde in het Pentagon nog altijd enige gereserveerdheid de SOSUS-info te delen voor de aanstaande operaties vanaf NASKEF. Rapportages van KM-officieren die in de VS een bezoek hadden gebracht aan de admiraliteit tonen dat het volgens hen zou helpen als de Nederlandse bevelhebber der Zeestrijdkrachten viceadmiraal J.H.B. Hulshof een brief zou sturen aan de Amerikaanse admiraal W.L. McDonald (Commander in Chief U.S. Atlantic Fleet). Dat gebeurde. Via briefwisselingen hebben de CIC's van de beide marines intensief contact. In één van deze brieven stelde viceadmiraal Hulshof: *'the navies of the Netherlands and the United States have a long history of successful joint support operations which reflect the common goals and sense of understanding between our two nations'*. Verder meldde de Nederlander uit te zien naar een *joint* P-3C operatie vanaf Keflavik als één van de vele toekomstige vormen van samenwerking.²⁴ Of deze erg persoonlijk ingestoken briefwisseling er uiteindelijk toe heeft geleid dat het Pentagon akkoord ging met de uiteindelijk zeer vergaande inlichtingsamenwerking tussen beide marines staat niet vast, maar het voorbeeld illustreert dat meer factoren van invloed (kunnen) zijn wat betreft een nauwe inlichtingsamenwerking dan enkel een algemeen gedeelde dreigingsperceptie.

Een formele overeenkomst biedt houvast voor een samengaan tussen partijen maar uiteindelijk moet de praktijk

uitwijzen hoezeer deze samenwerking daadwerkelijk invulling krijgt. Een goed voorbeeld om weer te geven hoe dit laatste inderdaad op IJsland tot uiting kwam is de volgende. Voor elke missie met een Orion, ontvingen de *flight crews* een zogenoemde *pre-flight* briefing. Voordat de formele overeenkomst tot stand kwam werden de Nederlanders voor hun briefings enkel tot het bezoekerscentrum van NASKEF toegelaten. Kort na de overeenkomst kwam het plots tot briefings in de *opsroom*. Daar bevonden zich drie schermen, die elk de mogelijke posities van Sovjetonderzeeboten lieten zien. Na ongeveer een jaar mochten de vluchtcommandant en de Tacco ook een andere briefingroom betreden. Hier werd niet alleen de positie, maar ook de waarschijnlijke afgelegde track van de onderzeeboot weergegeven.²⁵ Met de tijd, mede door de succesvolle missies die de Nederlanders hadden gevlogen, kreeg het KM-personeel op locatie dus stapsgewijs meer toegang tot meer gedetailleerde gegevens. Dit werd bekroond met de permanente plaatsing van een Nederlandse Liaisonofficier in het operatiecentrum in Keflavik in 1985.²⁶

Invalshoek 3: Sociologie

Hier betreft het de sociale interactie tussen de het personeel op de werkvloer. Deze wisselwerking leidt vervolgens tot een sociaal geraamte dat is opgebouwd uit ideeën, sociale en culturele normen en regels.²⁷ Het MLD-personeel integreerde snel binnen de bestaande Amerikaanse marine-organisatie op Keflavik. Dit heeft natuurlijk voor een groot deel te maken met gedeelde Westerse normen en waarden en de eerdere samenwerking in NAVO-ver-

band zoals die met de Lockheed Neptune-patrouillevliegtuigen. Maar daarnaast was een belangrijke factor dat de Nederlandse vluchtbemanningen hun Orion-opleiding op de gerenommeerde (ASW) vliegschool van NAS Jacksonville, Florida hadden genoten. Dit alles droeg ook erg bij aan een gedeeld begrip van zaken. De Amerikanen waren ook erg onder de indruk van het niveau van de Engelse taal van de Nederlanders.²⁸

Een andere belangrijke factor was dat het MLD-personeel een langere periode een ASW-functie bekleedde in vergelijking met de Amerikaanse *operators*. Doordat de Nederlanders voor een lange tijd in hun functie zaten, werden zij door hun *USN-brothers in arms* gezien als experts op het gebied van ASW-operaties. Dit droeg uiteraard bij aan het niveau van delen van inlichtingen: hier hadden de Amerikanen zelf ook baat bij.²⁹ Verder ontstond op het informele niveau ook een vertrouwensband. Doordat de Nederlanders lange tijd met de operaties bezig waren, was het ook mogelijk het informele netwerk op te bouwen. Dit kwam zelfs soms goed te pas. Soms kwam het bijvoorbeeld voor, dat op basis van de ervaring en geleverde informatie, de Nederlanders afweken van hun opdracht en de *sonobuoys* elders uitwerpen, omdat ze een onderzeeboot in een ander zoekgebied verwachtten dan de Amerikanen. Meermaals bleken de Nederlanders achteraf succesvol te zijn geweest en knepen de Amerikanen daarom een oogje dicht.³⁰

Conclusie

De inlichtingsamenwerking in de jaren '80 tussen de VS en Nederland bij maritieme patrouillevluchten vanaf IJsland verliep zeer voorspoedig. Dit succes kan binnen het kader van de leer der internationale betrekkingen niet louter vanuit het Realistisch perspectief worden verklaard. Washington en Den Haag hadden weliswaar een gemeenschappelijke dreigingsperceptie, maar aan deze succesvolle maritieme inlichtingsamenwerking lagen meer factoren ten grondslag. Dit waren de ook door Tuinier genoemde zaken als het proces in tijd (eerdere, langlopende samenwerking in NAVO-verband), interorganisatorisch en persoonlijk samengaan (specifieke toenaadering KM-USN, onder andere op persoonlijke basis vlag-officieren) en sociologische factoren (gedeelde normen en waarden, wederzijds respecteren vakmanschap). Spilpunt hierbij was het moderne maritieme patrouillevliegtuig de Lockheed Orion P-3C-II.5; destijds hét instrument voor onderzeebootbestrijding. Dit platform bleek een belangrijke schakel tussen Nederland en de VS en bracht de KM tal van voordelen op inlichtingengebied. Resultaten die Nederland alleen nooit had kunnen bewerkstelligen.

Na het einde van de Koude Oorlog zag politiek Nederland door de veranderde dreigingsperceptie gaandeweg geen noodzaak meer de Orion te handhaven. Niettemin droeg de MLD tot 2002 bij aan de surveillancemissies vanaf Keflavik, kort voor het regeringsbesluit om de patrouillevliegtuigen af te stoten.³¹

LT22OC K. (Karlijn) Hopman-Calis studeert aan de Nederlandse Defensie Academie en volgt de Master Military Strategic Studies. Voor het vak International Intelligence Cooperation schreef zij dit essay en raadpleegde ze onder meer archieven van het ministerie van Defensie.

Literatuur

- 1 P. Tuinier, 'Explaining the depth and breadth of international intelligence cooperation: towards a comprehensive understanding', in: *Intelligence and National Security* 36 (2020) p. 4.
- 2 B. de Graaff & C. Wiebes, 'Intelligence and the cold war behind the dikes: The relationship between the American and Dutch intelligence communities, 1946–1994', in: *Intelligence and National Security* 12 (1997) p. 41–58.
- 3 *Ibid.*
- 4 Deze benadering vormt de basis van zijn promotie-onderzoek.
- 5 Tuinier, 'Explaining the depth and breadth of international intelligence cooperation'.
- 6 Jaarboek KM 1982, p. 355.
- 7 M. Nordenman, *The New Battle for the Atlantic* (2019) p. 58.
- 8 D.C.L. Schoonoord, 'De Jaren Tachtig. Manoeuvreren in Nauwe Vaarwaters', in: *Pugno Pro Patria. De Koninklijke Marine tijdens de Koude Oorlog* (2012), p. 287–288.
- 9 A. Boyd, 'The Cold War: Leveraging Strategic Advantage', in: *British Naval Intelligence Through the Twentieth Century* (2020), p. 593–594.
- 10 Interview met voormalig vluchtcommandant, interview 11-11-2020.
- 11 Ministerie van Defensie (Mindef), Semistatisch Informatie Beheer (SIB), Marinestaf, Detachering MLD NASKEF, inv.nr. 15242.
- 12 W.C. Wohlforth, *Oxford Handbooks - Scholarly Research Reviews* (2009).
- 13 Boyd, 'The Cold War: Leveraging Strategic Advantage', p. 643–645.
- 14 NIMH AR (1984). Basisstudie KM, p. 52–53, 75.
- 15 Hier werd niet standaard mee gevlogen tijdens de zoekoperaties, dit zou alleen in oorlogstijd gebeuren. Zie: Schoonoord, 'De Jaren Tachtig. Manoeuvreren in Nauwe Vaarwaters', p. 290.
- 16 W. Platje, *Een zee van geheimen* (2010)
- 17 Mindef, SIB, Marstaf, Det. MLD NASKEF, inv.nr. 5468.
- 18 Boyd, 'The Cold War: Leveraging Strategic Advantage', p. 592.
- 19 Mindef, SIB, Marstaf, Det. MLD NASKEF, inv.nr. 5468.
- 20 Interview met voormalig tactisch coördinator, 28-10-2020.
- 21 Zie bijvoorbeeld J.E. Sims, 'Foreign Intelligence Liaison: Devils, Deals, and Details', in: *International Journal of Intelligence and Counter-Intelligence* 19 (2006)
- 22 Deze analyses vonden plaats in het hypermoderne Geruis Analyse Centrum op marinevliegkamp Valkenburg. Bron: M.W. Jensen, G. Platje, *De MARID. De Marine Inlichtingendienst van binnenuit belicht*
- 23 Tuinier, 'Explaining the depth and breadth of international intelligence cooperation', p. 10–11.
- 24 Mindef, SIB, Marstaf, Det. MLD NASKEF, inv.nr. 5468.
- 25 Interview met voormalig vlucht commandant, 11-11-2020.
- 26 Mindef, SIB, Marstaf, Det. MLD NASKEF, inv.nr. 5468.
- 27 Zie bijvoorbeeld A. D.M. Svendsen, 'Connecting Intelligence and Theory: Intelligence Liaison and International Relations', in: *Intelligence and National Security* 24 (2009) p. 700–729 of Tuinier, 'Explaining the depth and breadth of international intelligence cooperation', p. 12–13.
- 28 Interview met voormalig tactisch coördinator, 28-10-2020.
- 29 *Ibid.*
- 30 Interview met voormalig vlucht commandant, 11-11-2020.
- 31 Overigens werd NASKEF in 2006 door de Amerikaanse militaire autoriteiten gesloten. In het licht van een zich assertiever opstellend Rusland alsook exploitatie- en scheepvaartmogelijkheden in de polaire gebieden ten gevolge van de klimaatverandering, werkt de VS vanaf 2016 gestaag aan het heropenen van militaire faciliteiten op IJsland.

NAAM MAURICE RÖMER
LEEFTIJD 33 JAAR
RANG LTZ2 (LD)

WAT HEM BEZIGHOUDT ZIJN PLAATSING OP CURAÇAO ALS STAFOFFICIER
 BEVEILIGING EN BEVEILIGINGSFUNCTIONARIS CZMCARIB

Ik ben geboren op 31 januari 1988 op Curaçao; een echte 'Yu di Korsou' (kind van Curaçao) dus. Op negentienjarige leeftijd ben ik naar Nederland verhuisd om te gaan studeren en vervolgens ben ik op het KIM en KMA (lang model) mijn carrière begonnen bij CZSK. Na jaren in Nederland te hebben gewoond, heb ik nu een buitenland plaatsing gekregen op Curaçao als stafofficier Beveiliging (SOBEV) en beveiligingsfunctionaris CZMCARIB. Om dit in mijn geval een 'buitenland plaatsing' te noemen is een beetje bijzonder aangezien ik nu eindelijk weer thuis ben. Voor mij voelden de jaren in Nederland meer als een buitenland plaatsing.

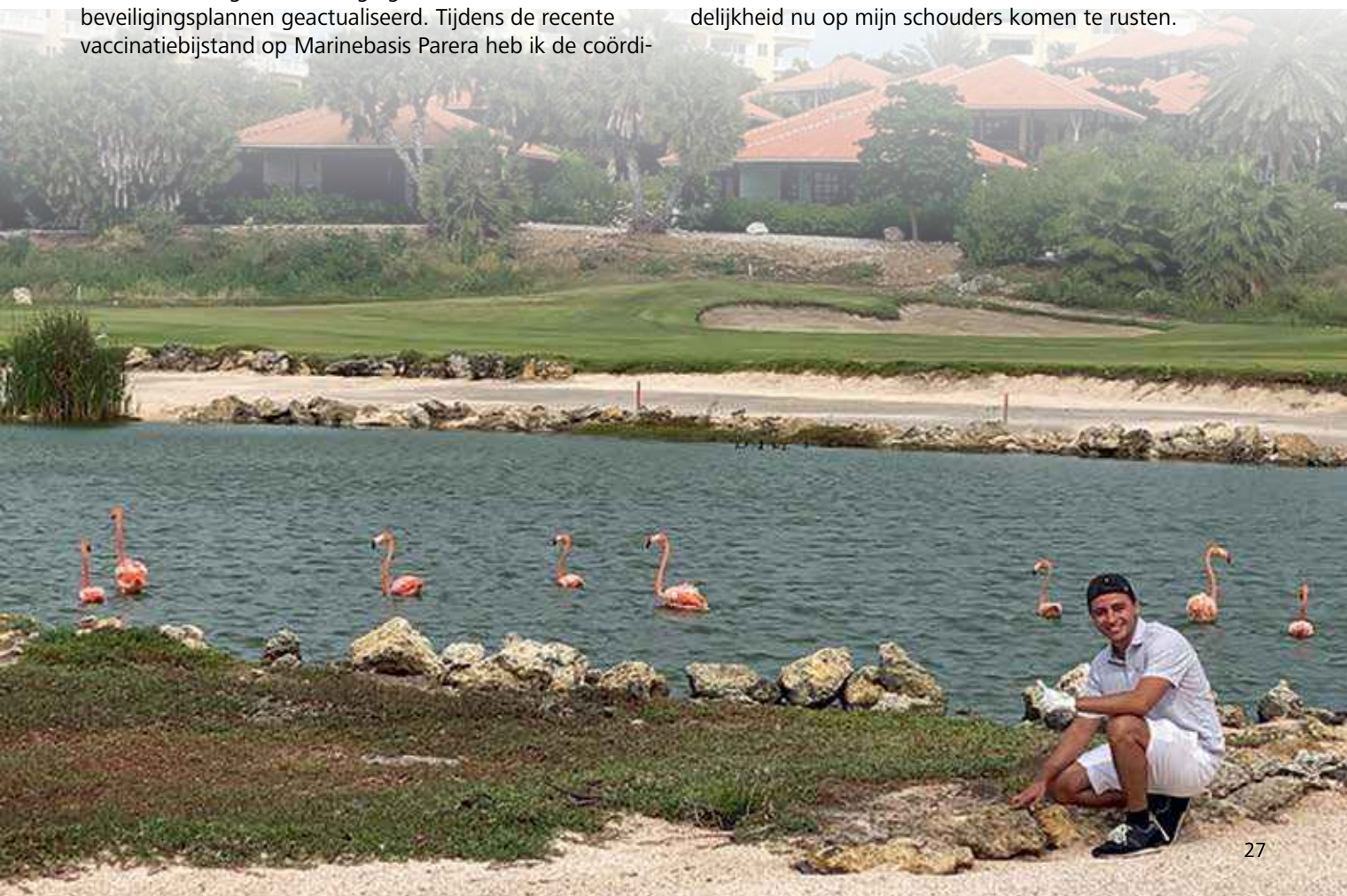
Als SOBEV heb ik de verantwoordelijkheid om de kwaliteit van beveiliging in het Caribisch gebied te verhogen volledig omarmd. Een van mijn taken is geweest het beveiligingsbewustzijn binnen CZMCARIB op de kaart te zetten. Daarnaast heb ik geïnvesteerd in goede relaties met de leiding van de kazernes, SBIB, DBBO beveiligingsgebied CARIB, RVB en AIFB en dat heeft tot goede resultaten geleid. Zo hebben we de uitrol van de nieuwe defensiepassen gerealiseerd en de verstrekking van het juiste type passen aan lokaal personeel werkzaam bij CZMCARIB en KWCARIB. We geven beveiligingsadviezen en hebben de beveiligingsplannen geactualiseerd. Tijdens de recente vaccinatiebijstand op Marinebasis Parera heb ik de coördi-

natie van de beveiliging op me genomen. Deze bijstand is zonder beveiligingsincidenten verlopen en heeft de positie van CZMCARIB in de lokale samenleving versterkt.

Echter, het vervullen van deze functie kan ik niet doen zonder de ondersteuning van mijn mooie en liefdevolle gezin thuis: mijn vrouw en dochter van twee jaar. Voor mij is het daarom ook zeer belangrijk om zoveel mogelijk tijd met hen door te brengen. Uit eten, naar de speeltuin gaan, bioscoop, avontuurlijke tripjes, etc., allemaal even belangrijk! Na hard werken moet je namelijk ook hard kunnen ontspannen. En als de dienst het toelaat, maar nog belangrijker, als het gezin het toelaat, ben ik ook te vinden op de golfbaan.

Nieuwe KVMO-vertegenwoordiger afdeling Caribisch Gebied

Sinds vorige maand heb ik de functie van vertegenwoordiger afdeling Caribisch Gebied van KLTZ ing. R.A.J. Wesdorp overgenomen. De KVMO is organisatorisch ingedeeld in vier afdelingen: Noord, Midden, Zuid en het Caribisch gebied. Iedere afdeling heeft zijn eigen afdelingsbestuur en een vertegenwoordiging in het hoofdbestuur van de KVMO. Voor het Caribisch Gebied is deze verantwoordelijkheid nu op mijn schouders komen te rusten.

Angstaanvallen, huilbuien, nachtmerries

Militairen op het terrein van het Militair Neurose Hospitaal in Austerlitz, 1948 (NIMH)

De opvang van getraumatiseerde Nederlandse WOII-militairen

‘Hoewel hij niet precies weet, wanneer dit begon, weet patiënt, dat hij na de krijgsgevangenschap steeds wat hoofdpijn had, een druk op het voorhoofd. (...) Hij werd ook zenuwachtig, angstig voor een onbestemd gevaar; misschien was hij bang, dat er een duikboot zou komen. Hij merkte dit het eerst bij schietoefeningen, als hij een kanon moet laden, en ook daarna voelde hij bij dergelijke gelegenheden steeds de meeste angst. Geleidelijk zijn daarbij huilbuien gekomen en begon hij ook steeds meer terug te denken aan zijn omgekomen vriend en aan de krijgsgevangenschap. Hij heeft ook dromen gekregen, die met de oorlog te maken hebben en ‘dat ze hem in de keel steken’, zoals inderdaad een Japanner hem eens een stuk hout in de keel gestoken had.’

Zo beschrijft reserveofficier P. Hirschler, chef van het 75 jaar geleden in september 1946 geopende Militair Neurose Hospitaal (MNH) in Austerlitz, in 1951 het verhaal van korporaal konstabel Koninklijke Marine S.¹ In 1939 komt deze in dienst bij de zeestrijdkrachten. Heimwee en depressie tarten hem in de begintijd. Ook heeft hij moeite met de militaire

gezagsverhoudingen. Veel tijd om te wennen krijgt S. niet: de Tweede Wereldoorlog breekt uit. Tijdens de eerste oorlogsjaren dient hij op verschillende schepen. Hij verliest bij de Slag in de Javazee eind februari 1942 zijn beste vriend en raakt zelf gewond. In Japanse krijgsgevangenschap lijdt S. aan ernstige ziektes en wordt hij mishandeld. Na de bevrijding is zijn conditie zo

slecht, dat hij tot november 1945 in een hospitaal moet verblijven. Terug in Nederland gaat hij weer aan de slag. Maar wanneer S. in 1948 naar 'De West' vaart, gaat het mis. Tijdens de reis wordt hij geteisterd door hoofdpijn, angstaanvallen, huilbuien en nachtmerries. En zo belandt S. in juli 1950 in het MNH.

Let there be light

Korporaal S. is niet de enige. Het MNH opent in 1946 de deuren om in de vredige omgeving van de bossen van Austerlitz militairen te behandelen die getraumatiseerd zijn door hun ervaringen tijdens de Tweede Wereldoorlog en de dekolonisatiestrijd in Indonesië. Dat gespecialiseerde opvang nodig is, realiseert de Nederlandse regering zich al tijdens de oorlog. Een veeg teken vormen de bijna honderd Nederlandse marinemen- sen die zich in de laatste zes maanden van de oorlog met psychische problemen melden bij de marinepsychiater in Londen. Op een enkele uitzondering na zijn zij niet meer geschikt voor actieve dienst.²

Tekenend voor de worsteling met de opvang, behandeling en re-integratie van militairen met ernstige psychische problemen als gevolg van hun oorlogservaringen is de

'De ervaring leert Hirschler dat er gemiddeld twee jaar zit tussen de oorlogservaringen en het doorbreken van problemen'

Amerikaanse film *Let there be light* (John Hudson)³. Deze wordt in het voorjaar van 1945 gemaakt in het Mason General Hospital, een militair psychiatrisch ziekenhuis op Long Island, New York. De film volgt een groep Amerikaanse militairen die er wordt behandeld. Jonge mannen van wie het lichaam ongecontroleerd blijft beven, die hun geheugen kwijt zijn, die niet meer kunnen lopen of spreken.

Twintig procent van alle uitval onder VS-militairen tijdens WOII, zo stelt de filmmaker, is het gevolg van mentale stress. Hoewel voorzichtigheid met cijfers altijd is geboden, zal dit percentage gemiddeld genomen realistisch zijn geweest. Ze komt grofweg overeen met de inschatting van het Britse *War Office* kort

na de oorlog dat de uitval door psychische klachten in de Britse strijdkrachten tussen de 5 en 30 procent ligt, afhankelijk van het strijdtoneel en het verloop van de operaties.⁴ Een onderzoek uit 1972 komt met dramatischer cijfers: van alle medische uitval in de Britse krijgsmacht tussen 1943 en 1945 was 35 tot 41 procent psychisch.⁵

De film *Let there be light* toont hoe de mannen via individuele gesprekken met hun psycholoog, groepssessies,

Still uit de film *Let there be light* uit 1946 van John Hudson (Internet Archive)

Freerks Charles Louis Raadsveld op de voorgrond (rechts) met militair psychiater P. Hirschler (links) in het MNH (NIMH)

hypnose en medicatie weer fit worden gemaakt voor terugkeer in de samenleving. Net voor de première in 1946 besluit Washington de vertoning te verbieden. Officieel vanwege de privacy van gefilmde patiënten, maar aanzien zij wel degelijk toestemming hadden gegeven, vermoedt de filmmaker dat de regering vreest voor het demoraliserende effect van de film. Die benadrukt ten slotte dat ieder mens kan breken als hij lang genoeg aan traumatische ervaringen wordt blootgesteld.⁶ Pas in 1981 wordt *Let there be light* vrijgegeven.

Van shellshock tot combat exhaustion

Psychische problematiek in WOII onder militairen was natuurlijk geen nieuw verschijnsel. Militaire psychiaters werken tijdens WOII onder grote druk om de *shellshock*-epidemie het hoofd te bieden. Waar aanvankelijk wordt gedacht dat militairen *shellshock* oplopen als gevolg van fysieke schade aan hersenen en zenuwen door explosies, groeit langzaam ook de overtuiging dat conflicten in het onderbewustzijn een rol spelen. Bijvoorbeeld de spanning tussen het plichtsbefef te moeten vechten en de natuurlijke behoefte weg te vluchten van het gevaar. Het al wat oudere idee dat erfelijke aanleg, maar ook sociale en etnische achtergrond, een belangrijke rol spelen in de gevoeligheid voor psychische klachten wordt in de ogen van veel psychiaters, neurologen en andere medici in de praktijk bevestigd.⁷ Daarom

'Langzaam groeit het besef dat militaire inzet psychische sporen nalaat en dat iedereen zijn breekpunt heeft'

groeit de aandacht voor preventie, bijvoorbeeld door bij de selectie te letten op mentale stabiliteit.

Met zogenoemde *forward psychiatry* worden tijdens WOII enige resultaten geboekt.⁸ In deze methode, die onder meer de Fransen, Britten, Amerikanen en Duitsers toepassen, worden 'psychiatrische gevallen' vlak achter de linies opgevangen om ze zo snel mogelijk terug bij hun eenheid te kunnen plaatsen. Over de aanpak van meer ernstige gevallen verschillen behandelaars van mening. Sommigen zijn overtuigd van harde methoden als de *Kaufmann-Kur*, waarbij patiënten zware elektrische schokken krijgen toegediend, afgewisseld met militaire exercities. De methode levert volgens de behandelaars snelle genezing op en vormt zo een efficiënte oplossing voor het grote verlies aan mankracht. Tegelijkertijd

komt de procedure vanuit de samenleving onder druk te staan doordat niet iedere patiënt de behandeling overleeft. Een nieuwe generatie artsen werkt met behandelingen die gericht zijn

op de psyche van de patiënt, zoals gespreksmethoden, groepstherapie en hypnose, waar nodig met hulp van medicijnen.

De term *shellshock* wordt in de Britse krijgsmacht in 1917 afgeschaft. Hij is te veel verbonden geraakt met het idee dat zij die er aan lijden, blijvend ongeschikt zijn geworden

voor militaire dienst. Bovendien bestaat de vrees dat de verbinding die de term maakt tussen de oorlog en de waanzin slecht is voor het moreel. De nieuwe benaming wordt NYD(N): *Not Yet Diagnosed (Nervous)*. In WOII worden de termen *battle fatigue* en *combat exhaustion* gebruikt, die de tijdelijke aard van de problemen benadrukken.⁹

Breekpunt

Terwijl de Duitsers tijdens het Interbellum blijven investeren in de militaire psychiatrie, raken de lessen uit WOI elders in de vergetelheid. Hoewel militaire psychiaters onderzoek blijven doen naar zaken als het effect van de sociale omgeving, achtergrond en intelligentie van militairen op mogelijke mentale instabiliteit en behandelingsmethoden, wordt het aantal psychiaters in de krijgsmacht gereduceerd. De Slag om Duinkerke in 1940 drukt de Britten echter met de neus op de feiten: een aanzienlijk deel van de militairen die van het strand worden geëvacueerd, heeft psychische klachten.¹⁰ In 1943 slaat de Amerikaanse legerleiding alarm door de snelle toename van het aantal *psychoneurotics* onder de militairen.¹¹ Ook doorgewinterde troepen in Noord-Afrika en in Normandië blijken vatbaar voor psychische problemen.¹² Een Britse psycholoog in een veldhospitaal in Normandië in 1944 noemt de uitval 'staggering', oftewel onthutsend.¹³ Hoewel de tijdens WOI beproefde *forward psychiatry* weer uit de kast wordt gehaald, is de meerderheid van de militairen die met psychische klachten uitvallen niet meer inzetbaar in gevechtsfuncties.¹⁴

Ondanks preventieve maatregelen als selectie en training, blijkt zelfs de meest geharde militair zijn breekpunt te hebben. Steeds meer psychiaters komen tot de conclusie dat de intensiteit en de duur van de gevechten een belangrijke rol spelen.¹⁵ Zoals ook de Nederlandse cheffarts Hirschler van het MNH in 1951 schrijft, worden de enorme spanningen waaraan militairen in gevechtssituaties staan blootgesteld, door niemand onbeperkt verdragen: 'Na een tijd van vijf à zes maanden van gevecht of van omstreeks honderd gevechtsdagen schijnt dan ook bij vrijwel iedere, zelfs psychisch goed uitgebalanceerde soldaat, een oorlogsneurose tot ontwikkeling te komen.'¹⁶

Militair Neurose Hospitaal

Bij de opening in 1946 is het MNH, naast het Britse Northfield Military Hospital, het enige militaire hospitaal in Europa dat zich uitsluitend op militairen met oorlogsneurosen richt. Hoofd van de psychiatrische dienst van de Koninklijke Landmacht, luitenant-kolonel J.A.J. Barnhoorn, is onder de indruk van de aanpak in Northfield.¹⁷ Het MNH volgt dan ook dit Britse voorbeeld, dat lijkt op de methode die de Amerikanen gebruiken in de film *Let there be light*. Militairen worden behandeld via psychotherapie, groepssessies, hypnose en arbeidstherapie (zoals leer- en houtbewerking, schilderen en boetsen), afgewisseld met ontspanning in de vorm van bijvoorbeeld muziek, filmvoorstellingen en sport. Er is een kampblad voor en door patiënten, een radiostation en er zijn clubs waarin bijvoorbeeld schermles en taal- en natuurcursussen worden gegeven.

Militairen maken in MNH Austerlitz kleimodellen als therapeutische activiteit (NIMH)

In de beginperiode is er in Austerlitz plek voor zo'n 125 militairen die vier tot vijf maanden worden behandeld. Het personeel bestaat uit vier 'zenuwspecialisten' en vijftien verpleegsters van het Vrouwen Hulpkorps.¹⁸ 'Het contact tussen psychiater en patiënt is veelvuldig', zo beschrijft een journalist de behandelingswijze in 1949. 'Er zijn vele observatiemogelijkheden: gesprekken, eerst stroef, later vertrouwelijk, zijn er geregeld. De psychiater tracht door te dringen in het ziele[n]leven van zijn patiënt en probeert met hem de knoop, die hem het leven bemoeilijkt, te ontwarren.'¹⁹

Dat ervaart ook kapitein Freerks Charles Louis Raadsveld, die in juni 1949 in Austerlitz wordt opgenomen. Raadsveld zit tijdens de oorlog in Duitse krijgsgevangenschap en werkt daarna voor de Krijgsgeschiedkundige Sectie van de Generale Staf bij de Nederlandse Militaire Missie in Berlijn. In juni 1949 arriveert hij gespannen en nerveus in Austerlitz. In een brief aan zijn ouders op 5 juli beschrijft hij het eerste gesprek met chef-arts Hirschler. 'Ik moest toen Dr. Hirschler alles vertellen. Hij noteerde een heleboel en daarmee was het onderhoud afgelopen. Hij schijnt zeer knap te zijn. Dat zegt hier iedereen. In de omgang is hij zeer prettig, kalm en menselijk. Je voelt je, trouwens ook met de andere doktoren-psychiaters, direct op je gemak.'²⁰ Op 24 juli volgt een uitgebreider onderzoek. 'Hij heeft me helemaal uitgevraagd, over alles en nog wat. Ik kon aan de vragen merken, dat hij de meeste vragen met opzet stelde, zodat hij een hele lijst moet hebben gekregen, over mijn leven, levenservaring, gevoelsleven, intellect, seksuele toestand, (...) enz. Ik was doodop.'²¹ Raadsveld blijft uiteindelijk tot donderdag 11 augustus in het hospitaal. Hij wordt uit militaire dienst ontslagen en zal een civiele baan oppakken. Van zijn arts krijgt hij voor vertrek uit Austerlitz op het hart gedrukt het werktempo in de toekomst naar beneden te schroeven, regelmatig vakantie te nemen en dan niet te werken, en veel sport te doen. 'En zegt hij dan kunt U nog een (...) gelukkig leven hebben. Alles komt voor elkaar zegt hij.'²²

Hoewel het MNH is gericht op de opvang van militairen met oorlogsneurosen, blijft in de eerste jaren het aantal patiënten dat daadwerkelijk met deze aandoening wordt opgenomen beperkt. Hirschlers verklaring is dat de meeste psychische problemen snel te genezen zijn of na verloop van tijd zonder hulp verdwijnen. Na afloop van de oorlog stomen de meeste militairen door, enerzijds op eigen initiatief, maar ook door druk vanuit de krijgsmacht zelf. Een deel van hen krijgt op den duur andermaal last. 'Van al deze patiënten is (...) na het beëindigen van de oorlog meteen weer buitengewoon veel geëist, totdat zij tenslotte volkomen waren gebroken.'²³ De ervaring leert Hirschler dat er gemiddeld twee jaar zit tussen de oorlogservaringen en het doorbreken van problemen.

Op wondergenezingen, zoals de film *Let there be light* laat zien, rekent Hirschler in die jaren niet. 'Wanneer men deze patiënten voor zich heeft, kost het ook altijd veel moeite hen over dit alles aan het spreken te krijgen. Zij antwoorden meestal met weinig woorden. (...) Zij zijn

boos op de arts wanneer deze hen met hun affecten tracht te confronteren, daar zij angst, verdriet en agressie niet willen kennen en dit alles maar kinderachtig of suggestie van zichzelf, vinden.'²⁴ Helemaal de oude worden de mannen niet meer, schrijft Hirschler. 'Wij hebben deze patiënten, op enkele uitzonderingen na, allen voor afkeuring voorgedragen. Ondanks dat zij onder invloed van psychotherapie meestal aanzienlijk verbeteren, houden zij vrees voor terugkeer naar het Leger.'²⁵ Wel hoopt de psychiater op voldoende verbetering om de mannen weer enigszins te laten functioneren in de samenleving. Hij deelt dit streven met de Amerikaanse artsen in het Mason General Hospital in New York. Langzaam groeit het besef dan ook dat militaire inzet psychische sporen nalaat en dat iedereen, ongeacht afkomst, opvoeding, fysieke conditie, ervaring en intelligentie, zijn brekpunt heeft.

dr. A.J. (Hanneke) Takken MA is sr. wetenschappelijk medewerker bij het NIMH.

Noten

- 1 P. Hirschler, 'Over oorlogsneurosen', in: *Nederlands Militair Geneeskundig Tijdschrift* 4 (1951) 159-179, 166-167.
- 2 J.C. van Epen en C. Lely, 'De psychodiagnostiek en de algemene keuring', in: *Nederlands Militair Geneeskundig Tijdschrift* 4-5 (1951) 255 - 277, aldaar 259-260.
- 3 Zie: <https://youtu.be/uiD6bnqpJDE>.
- 4 E. Jones en S. Wessely, 'Psychiatric battle casualties: an intra- and interwar comparison', in: *British Journal of Psychiatry* 178-3 (2001) 242-247, aldaar 243-244.
- 5 W.F. Mellor, *Casualties and Medical Statistics* (Londen 1972) 439. Aangehaald in Ben Shephard, 'Pitiless psychology': the role of prevention in British military psychiatry in the Second World War', in: *History of Psychiatry* nr. 10 (1999) 491-524, aldaar 512.
- 6 Zie bv Joseph Conner, 'Let there be light: how a film on PTSD worried the army', in: Historynet. (<https://www.historynet.com/let-there-be-light-how-a-ptsd-film-worried-army.htm>).
- 7 J.M.W. Binneveld, *Om de geest van Jan Soldaat. Beknopte geschiedenis van de militaire psychiatrie* (Rotterdam, 1995) 116-117.
- 8 E. Jones en S. Ironside, 'Battle exhaustion: the dilemma of psychiatric casualties in Normandy, June - August 1944', in: *The Historical Journal* 53-1 (2010) 109-128, aldaar 112.
- 9 J.M.W. Binneveld, 'Militaire psychiatrie', in: *Militaire Spectator* 162-3 (1993) 128-134, aldaar 133.
- 10 H. Binneveld, *Om de geest van Jan Soldaat. Beknopte geschiedenis van de militaire psychiatrie* (Rotterdam, 1995) 123 en L. van Bergen, *Pro patria et patienti. De Nederlandse militaire geneeskunde 1795-1950* (Den Haag, 2019) 282-3. Zie ook Jones en Wessely, 'Psychiatric battle casualties', 244. 10 procent van de gewonden in Duinkerken kreeg de diagnose *combat stress*. Meer nog belandden na repatriëring in GB op psychiatrische afdelingen van hospitalen.
- 11 E. D. Cooke, *All but me and thee. Psychiatry at the foxhole level* (Washington, 1946) 11. Zie ook Shephard, 'Pitiless psychology', 521-522.
- 12 Jones en Wessely, 'Psychiatric battle casualties', 244-245; Jones en Ironside, 'Battle exhaustion', 110-111.
- 13 Shephard, 'Pitiless psychology', 512. Zie voor een uitgebreide analyse van de geallieerde psychische verliezen tijdens de strijd in Normandië 1944: Jones en Ironside, 'Battle exhaustion'.
- 14 Zie bv Bailey, 'The Second World War: Shellshock to Psychiatry'.
- 15 Jones en Wessely, 'Psychiatric battle casualties', 245.
- 16 Hirschler, 'Over oorlogsneurosen', 173.
- 17 Martin Bossenbroek, *De Meelstreek. Terugkeer en opvang na de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam, 2001) 471.
- 18 'Waar militaire neurose-liders gezondheid vinden', in: *Nieuwe Apeldoornse Courant* 18-11-1949.
- 19 'Onzichtbare wonden worden geheeld', *Vizier* 26-11-1949.
- 20 NIMH, Raadsveld, Toegang 423, inv.nr. 40.
- 21 Ibidem.
- 22 NIMH, Raadsveld, Toegang 423, inv.nr. 40.
- 23 Hirschler, 'Over oorlogsneurosen', 177-8.
- 24 Ibidem, 170.
- 25 Ibidem, 177.

De verandering zijn

Een draaggolf voor inclusiviteit

'Beheersmaatregelen en een incident meldsysteem dekken organisatierisico's af, maar kunnen sociale integriteit – inclusiviteit en diversiteit - niet duurzaam borgen'

Berend van de Kraats is oud-onderzeebootcommandant en initiatiefnemer van BOOST. Met de maatschappelijk geïntegreerde doetank OceansX werkt hij nu aan een nieuwe manier van organiseren. Hierin staat het menselijk potentieel centraal en wordt het volledig ingezet om te werken aan wat ons dierbaar is.

'De machocultuur zorgt voor onvoldoende acceptatie van diversiteit en zorgt voor sociale onveiligheid binnen Defensie', kopten verschillende kranten afgelopen maand. Op sociale media bracht het veel reacties teweeg. In een krantenartikel reageerde de defensietop, bijna persoonlijk, en zette de beheersmaatregelen uiteen. Extreme maatregelen als overplaatsen en tuchtrecht werden toegelicht en het bestaande meldsysteem werd gepromoot. De top riep op het te melden zodra zich iets voordeed. Desnoods direct, in persoon, bij de 'eindbazen'.

En dan? De maatregelen en een meldsysteem spreken het zelfoplossend vermogen van de groep of context niet of nauwelijks aan. Daarmee wordt een belangrijk aspect van voorkomen van ongewenst (of het ontwikkelen van gewenst) gedrag verwaarloosd. Anders gezegd: beheersmaatregelen dekken organisatierisico's af, maar kunnen sociale integriteit niet duurzaam borgen.

De BOOST-praktijkvoorbeelden bevatten de actie van de commandant van de Luchtmobiele Brigade. Door de deplorabele staat van de kazerne gebeurden er in 2017 geregeld dingen die de sociale integriteit aantastten. Sommige voorvallen waren ernstig, de meeste onschuldig. Onschuldig zoals het misbruiken van brandslangen om hele verdiepingen blank te zetten. 's Avonds na het sluiten van de bar allemaal echt een goed idee, maar de volgende ochtend en zes valse brandalarmen verder niet. De commandant beseftte dat hij de binnenslapers eigenaarschap moest geven over hun leefomgeving. In een periode van zes maanden paktten de binnenslapers zeven concrete (zelf geformuleerde) projecten op. Een koffiobar werd opgeknapt, er kwamen onderlinge afspraken om de sportfaciliteiten 's avonds open te houden (die door personeelstekorten eerder gesloten waren), er kwamen CrossFit kampioenschappen, enz., enz.. Er ontstond een beweging en een resultaat waar iedereen deel van was.

Hoe werd deze ommekeer bereikt? De commandant benoemde duidelijk zijn eigen grenzen; de ruimte die hij kreeg vanuit de organisatie om het probleem op te lossen. Ook benoemde hij meteen de ruimte voor anderen om een rol te pakken. Daarbij stond de commandant open voor alle beschikbare hulp en tools om individuen, binnen de gezamenlijke context, te helpen hun ruimte te pakken. Als commandant is het je grootste punt van zorg dat niemand de geboden ruimte pakt. Dat risico was ook hier aannemelijk, want zij die de kar willen trekken moeten hard werken in onze procesmatige organisatiestructuur en succes is niet gegarandeerd. De graadmeter voor het zelfoplossend vermogen van teams is in hoeverre zij de geboden ruimte benutten. De omstandigheden optimaliseren zodat dit gebeurt, vraagt vertrouwen in een aanpak. Vertrouwen vanuit de leiders zelf én vanuit de organisatie. Dit moet groeien vanuit een beweging. Het vraagt het consequent geven van de juiste *incentives* zodat duidelijk wordt dat resultaat volgt uit het gewenste gedrag oftewel de cultuur. Geen zorgen over het eindresultaat, deze blijft nog altijd bewaakt en geborgd door het hiërarchisch collectief.

Elke commandant heeft recht op een tool die hem ondersteunt. Zodat zijn of haar mensen ook in vredesbedrijfsvoering versneld de omschreven 'ruimte' oppakken. De tool omvat de gehele context van de eenheid of afdeling en is aldus complementair aan de individuele tools waar de medewerker al over beschikt.

De hierboven omschreven gemeenschappelijke aanpak creëert een draaggolf binnen de organisatie. Een draaggolf naar meer sociale integriteit, meer innovatie, optimale human performance, verdere maatschappelijke integratie, etc.. Ofwel het volledige *human capital* (menselijk potentieel) wordt aangesproken en ontplooid als nieuwe standaard en wordt prioriteit in onze bedrijfsvoering. Gelet op de recente krantenkoppen gun ik de defensietop zo'n draaggolf.

Blijf in contact!

- **Bekijk www.Oceansx.nl – Oplossen vanuit beweging**
- **berend@oceansx.nl voor reacties en tips**
- **Volg ons op [@oceansx.nl](https://www.instagram.com/oceansx/) en [/company/oceans/](https://www.linkedin.com/company/oceans/)**

<https://vimeo.com/579288291>

KVMO Scriptieprijs 2021

Op 23 juli jl. heeft LTZ3 (LD) Tim Kamman de KVMO-scriptieprijs in ontvangst mogen nemen. Dit gebeurde tijdens de bachelorsdiploma-uitreiking op de KMA in Breda, alwaar ruim honderd jonge afgestudeerden van alle krijgsmachtdelen hun diploma in ontvangst mochten nemen.

LTZ Kamman, na ontvangst van de KVMO Scriptieprijs uit handen van voorzitter KVMO, KLTZ Pulles (foto collectie Kamman)

Tim Kamman schreef een scriptie over de mogelijkheden en voorwaarden voor het gemengd leven op het Koninklijk Instituut voor de Marine in Den Helder. Defensie wil de scheve verhouding tussen mannen en vrouwen in de organisatie aanpakken en spant zich in om mannen en vrouwen beter te laten integreren, ook op het KIM. In de praktijk blijkt er nog geen gelijke behandeling te zijn. Zo bestaat onderscheid

tussen mannen en vrouwen op het gebied van kleding, sporteisen en legering.

Binnen de Koninklijke Marine is gemengd leven steeds meer een agendapunt wegens onder andere het gemengd varen bij de onderzeedienst. Gemengd leven op het KIM zou volgens Kamman een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het verminderen van het onderscheid tussen mannen en vrouwen en daarmee de onderlinge gelijkheid en samenwerking bevorderen.

Uit het onderzoek kwam naar voren dat gemengd leven niet zomaar geïntroduceerd kan worden. Het moet gebaseerd zijn op voorwaarden, zoals het aanpassen van de slaapzalen en een start van gemengd leven vanaf het begin van de opleiding. Daarnaast is coachende begeleiding vanuit de leiding gewenst en moet de leiding periodiek met adelborsten in gesprek om de afspraken te stimuleren en faciliteren. Daarnaast moet een goede *mindset* worden gecreëerd bij zowel de leiding als adelborsten.

Tim Kamman heeft een zeer goed gedocumenteerd onderzoek afgeleverd, dat uitstekend is opgebouwd en onderbouwd. Het onderzoek bevat een solide theoretische basis en de nodige diepgaande interviews met diverse groepen. De scriptie is een prima voorbeeld van hoe de academische en praktische onderdelen van het militaire officiersberoep elkaar kunnen versterken.

Zoals gebruikelijk zal de winnaar van de KVMO-scriptieprijs een artikel over zijn/haar scriptie in het Marineblad publiceren.

Het hoofdbestuur van de KVMO verwelkomt haar nieuwe leden!

ADB G.J. Biesmans
ADB B. de Boer
ADB M.H. Clifton
KADB J.A.M. Cuijpers
ADB C.F.L. van Eekhout
KAPTMARNS K.A.H. Evers
ADB A.G. Jaburg
ADB S.J. Kuijten
ADB D.C.L. Laheij
ADB K. Langelaar
ADB L.A. van de Merbel

LTZ2 (LD) S.B. Nahuijsen
ADB L.M. Natte
ADB R.A. Rietkerk
ADB J. Schutte
ADB M. Sinia
ADB E. Stevens
ADB R.J. van Streun
ADB L. van Twillert
KADBZ M.C.F. Veldman
ADB T. Wielandt
ADB M.I. Zuiderhoek

In Memoriam

Het hoofdbestuur van de KVMO heeft de droeve plicht u in kennis te stellen van het overlijden van:

De heer **J.W.A. Everaerts** († 17 juli 2021)
SBN b.d. **G. IJzerman** († 15 juli 2021)

Wij betuigen de nabestaanden onze deelneming en wensen hen veel sterkte toe

Activiteiten najaar 2021

AFDELING NOORD

- 7 sept **Postactieven borrels**
5 okt Locatie : Marineclub, Den Helder
2 nov Aanvang : 17.00 uur
7 dec Info : Ter plaatse kan men zich opgeven voor het gezamenlijk PA-diner na afloop

AFDELING ZUID

- 19 sept **Barbecue**
Locatie : De Merelhoeve, Nieuw en St Joosland
Aanvang : 18.00 uur

7 nov **Mosselmaaltijd**
Locatie : De Merelhoeve, Nieuw en St Joosland
Aanvang : 13.00 uur

Voor vragen of nadere informatie over de activiteiten van de afdeling Zuid kunt u mailen naar: **KVMOZuid@aim.com**

Bereikbaarheid KVMO

ZOMERPERIODE

In de maanden juli en augustus is de bezetting van het kantoor van de KVMO beperkt.
Het secretariaat is bereikbaar via **info@kvmo.nl**

(foto: pexels.com)

Oproep Nieuwsbrieven KVMO

Gebleken is dat de digitale nieuwsbrieven KVMO vaak niet aankomen als de geadresseerde zich heeft aangemeld met zijn/haar @mindef.nl adres. Ons verzoek is om, indien u de informatieve nieuwsbrieven van de KVMO wilt ontvangen, uw privé-mailadres aan ons door te geven. Dit kan via **info@kvmo.nl** Dank voor uw medewerking!

De Koninklijke Vereniging van Marineofficieren

Ereleden:

KOLMARNIS b.d. A.H.P. Knoppen
KTZ b.d. L.J.M. Smit
KTZA b.d. drs. T.G.D. Steenbeek
KLTZ b.d. mr. O.W. Borgeld
KTZ b.d. ing. M.E.M. de Natris

Hoofdbestuur:

Voorzitter:
KLTZ R.O.P. Pulles EMSD
Vice-voorzitter:
KTZ ing. W.P. Groeneveld EMSD
Secretaris:
LTZ2OC (LD) H.M. Krul
Penningmeester:
KLTZ (LD) H.M.J. van de Burgt
Namens Afdeling Noord
KLTZ (LD) J.L. ten Berg
Namens Afdeling Midden
LTZ1 drs. M.M.H. Heijligers

Namens Afdeling Zuid

vacature
Namens Afdeling Caribisch gebied
LTZ2 (LD) M.E.A. Römer
Namens Werkgroep Postactieven
KLTZ b.d. M.A. Eland
Namens Werkgroep Elders Actieven
LTZ1 (LD) KMR M. Venema
Namens Werkgroep Jongeren
vacature
Namens de Werkgroep Genderbeleid
KLTZ b.d. M.A.W. Riemens

Afdelingsbesturen:

Noord:
KLTZ (LD) J.L. ten Berg
KLTZ b.d. P.J. van Maurik
KLTZ b.d. B. Fritzsche
LTZ1 (LD) P.Y. Handgraaf-Blok

Midden:

LTZ1 drs. M.M.H. Heijligers
KTZ (TD) ir. J.J. Bleijs
KLTZ b.d. J. de Jonge
KTZ b.d. H. van Eijsden

Zuid:

maj KL b.d. P. van der Laan
KLTZ (SD) b.d. A.J. Zwijs
KLTZA b.d. P.A. Brons
(postactieven)

Caribisch Gebied:

LTZ2 (LD) M.E.A. Römer

KVMO-leerstoel

Universiteit Leiden:
Prof. dr. T.B.F.M. Brinkel

Nuldelijnsondersteuner (NOS) KVMO

KLTZ b.d. Theo Zelis
nos.kvmo.tz@gmail.com
06-41464319

Adres secretariaat:

Wassenaarseweg 2
2596 CH Den Haag
T : 070-3839504
F : 070-3835911
E : **info@kvmo.nl**
W : **www.kvmo.nl**

Onderlinge Bijstand

De KVMO heeft een samenwerkingsverband met Onderlinge Bijstand (**www.onderlingebijstand.nl**). Voor nadere informatie of het verkrijgen van aanvraagformulieren kunt u contact opnemen met het secretariaat van de KVMO.

JOHAN DE WITT

CONFERENTIE 2021

'THIS IS YOUR BACKYARD!'

SPREKERS

(ONDER VOORBEHOUD)

- **Timo Koster**,
voormalig directeur
defensiebeleid bij de
NAVO en ambassadeur
in algemene dienst
bij het ministerie van
Buitenlandse Zaken.
- **Cyril Widdershoven**,
expert op het gebied
van wereldwijde
energiemarkt en
adviseur van diverse
denktanks.
- **Caroline Nagtegaal**,
Lid van het Europese
parlement voor de
VVD.
- **Rob Verkerk**,
voormalig
Commandant
Zeestrijdkrachten,
Voorzitter Nederland
Maritiem Land.

SCAN DE
CODE EN
SCHRIJF
JE IN!

Ook na ruim een jaar vol covid-19 en lockdown is de discussie over nut en noodzaak van de Koninklijke Marine nog lang geen verleden tijd. Hoog tijd daarom om tijdens de Johan de Witt Conferentie de koppen bij elkaar te steken, om te bespreken wat allemaal in onze maritieme achtertuin plaatsvindt. De conferentie vindt op donderdag 2 september plaats in Rotterdam. Schrijf je vandaag nog in!

Door de Brexit en veranderende veiligheidsrol van de Verenigde Staten, ziet het maritieme veiligheidstoneel er anders uit. Met name in de maritieme achtertuin van Europa: de Noord- en Middellandse zee. Daarom is het thema van de Johan de Witt Conferentie dit jaar: 'This is your backyard!'. Onder dit thema rollen we drie scenario's uit, die gezien de huidige situatie in de wereld absoluut realistisch zijn. De centrale vraag is 'of' en 'hoe' Nederland samen met Europese bondgenoten op deze maritieme scenario's moet reageren.

Dynamische conferentie

De scenario's zetten je op het puntje van je stoel, als je bedenkt dat ze ook realiteit kunnen worden. Met welke asymmetrische dreigingen krijgt de haven van Rotterdam te maken? In hoeverre is een escalatie van het Turks-Griekse maritieme scenario realistisch en welke rol pakt China hierin? Leidt het visserijconflict met het Verenigd Koninkrijk tot een nieuwe Koude Oorlog op de Noordzee? Allemaal scenario's die niet ondenkbaar zijn in de maritieme achtertuin van Europa!

Nationale veiligheidsraad

We rollen de scenario's uit voor experts aan tafel. Zij vormen de Nationale Veiligheidsraad (NVR), die op advies van denktanks en kennisinstellingen en de geleerde lessen uit de recente COVID-19 pandemie tot stand is gekomen. De NVR heeft de taak om de inlichtingen- en anticipatiefunctie te vervullen en met concrete adviezen te komen. In de NVR zitten specialisten op politiek, militair, diplomatiek en defensie-industrieel gebied.

www.johandewittconferentie.nl/inschrijven

Over de Johan de Witt Conferentie

De Johan de Witt Conferentie is een initiatief van de KIM Alumni Vereniging en Stichting P3M. Beide organisaties zetten zich in voor het onderhouden van een goed netwerk van oud en actief dienende marinemensen, maar hebben vooral als doel om de discussie over het nut en de noodzaak van de Koninklijke Marine in de Nederlandse samenleving onder de aandacht te brengen. De conferentie wordt jaarlijks, voorafgaand aan de Wereldhavendagen, in Rotterdam georganiseerd.